

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
X. ÉVFOLYAM 1999. 14. (292.) SZÁM — JÚLIUS 25.

ára 2000 lej

Nagy Anna: Család (részlet)

- Pomogáts Béla: Kassák Lajos visszatér?
- Orbán János Dénes: Az ördögsekér kocsisa
- Bágyoni Szabó István versei
- Szócs István: Mosdattunk szerecsenyeket
- Jack Barnes: Apám, a rablóvezér (western)
- SERÉNY MÚMIA

EGYED PÉTER

Tétek és ellentétek

1999-ben jelent meg Domokos Géza — mondhatjuk már így, a saját műfaji megjelölés lévén igen fontos — visszaemlékezés-trilógiájának III. kötete. A periódus, amelyet átfog 1989–1992, a romániai magyarok politikai történetének döntő jelenkori fejezete. Az első kötetről részletesebben írtam (*Jelenség és könyv*, *Helikon*, 1996/13), ezért annak elemzésére itt nem térek vissza. A dolgok követése végett azonban szükséges egy hozzávetőleges "leltár", az első kötet strukturálisan az RMDSZ megalapítása — milyen nagy dilemmák származtak ebből: Kolozsvár vagy/versus Bukarest —, az I. (nagyváradi) Kongresszus, valamint az első általános választások köré épült. (Persze a dolgok jelzésében nem feledkezhetünk meg a szintoly fontos környezeti eseményekről (politikai zűrzavar Romániában: a marosvásárhelyi fekete március, I. bányászjárás, a genuin nacionalizmus). Második kötet: II. (vásárhelyi) Kongresszus, Románia legújabbkori alkotmányos politikai történetének kezdete; az RMDSZ belső átalakulásának körvonalai. Harmadik kötet: III. (braszó) Kongresszus, az RMDSZ önkormányzati kiépítésének kezdete, Domokos Géza visszavonulása a politikai pályáról. Természetesen: az események belső utalások formájában előre és visszafelé is egymásba játszanak, létrejön egy szöveg, egy belső áramkör, amely a politikai tapasztalat épülését, a személyes történet eseményeit is kijelzi.

A második és harmadik kötet legfontosabb tanulsága — gyakorlatilag az Iliescu-korszak fő jellemvonása a román-magyar viszonyt tekintve (mármint Románián belül): lévén, hogy a román érzületsoha nem tudja leképézni a magyar-magyar viszonyt), hogy a vezető politikai erőknek és a mögöttesnek (az egykori apparátusnak) legfontosabb törekvése a romániai magyarság önszerveződésének, belső és nemzetközi

zi politikai afirmációjának a megállítása volt. Ehhez elsősorban szemléleti és értékbizonytalanságot kellett továbbra is fenntartani és újratertetni — illetve a régít fenntartani —, amit elsősorban a folyamatos parlamenti defenzívába-szorítás politikájával, valamint a teljes média-spektrumot igénybe vevő inszINUÁCIÓS- és RÁGALOMHADJÁRATTAL lehetett elérni, a dezinformációt és a gyanakvaskeltést magas fokon vezérelve — a "szervezeti" kompetencia megvolt hozzá.

Avagy el lehetett volna érni, ha 1. ez a politikai hatalom nem lett volna olyan gyenge, mint a nádszál (végül is egyetlenegy politikai hatalmat sem lehet csupán egy zilált titkosszolgálatra építeni), — amit a menetrendszerű bányászjárások is egyértelműen bizonyítottak; 2. ha a politikai ellenfél, az RMDSZ, teljesen elszigetelődik. (Ez viszont két okból vált lehetetlenné: az első általános választásokon az RMDSZ hét százalékon felül aratott, és az ellenzék olyan gyenge volt, hogy az RMDSZ politikai asszisztenciájához és szavazóihoz kellett fordulni; 3. végül is a román társadalomból és annak képviselőiből teljesen kivetszett volna a méltóság- és igazságérzet, a szolidaritás parancsa. (Ortodox társadalomról lévén szó, *maximálról* éppenséggel mégsem beszélhetünk.) E tekintetben fel nem becsülhető jelentősége volt és van a magyarság vagy akár az igazság mellett szavukat felemelő román néptársainknak, értelmiségieknek. Domokos Géza kötetében folyamatosan jelzi, hogy végül is kik ők.)

Ki kell mondani — történelmi folyamat volt ez, avagy egy lépés benne, és ezt a lépést el kellett találni; lépésekről, útról, annak megtalálásáról szándékosan nem beszéltek. A *visszaemlékezések* második és harmadik kötetének olvastán kezdtem el ezen gondolkodni — Domokos Géza írói optikája a legprágyább részletekről a nagyobb >>>>> folytatás a 2. oldalon

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a *HELIKON* katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtanul kézbesítjük a *HELIKON*-t

14

Tétek és ellentétek

>>>>> folytatás az 1. oldalról

nemzetközi távlatokig menően, azokat mesterségesen nem rangsorolva teszi lehetővé ennek a felismerését, míg nem a harmadik kötetben *expressis verbis* is a történelem elé utal, — később, lehet, azt fogjuk mondani, hogy boldogok, akik részt vettek benne.

A történelmi lépést igenis el lehetett volna tévesztetni, s ennek a következményei beláthatatlanok lettek volna, például az, hogy a romániai magyarság önerejéből egyáltalán meg sem jelenik politikai tényezőként — szinte "erő" — tényezőt írtam, hajh! Ismétlem, a szerző — könyveinek nagy erénye láttatja ezt a felismert és folyamatosan kibomló folyamatot.

Véleményem szerint a szerző álláspontja a politikai-ideológiai platformok (később legitim RMDSZ-platformok) megítélésében alapvetően téves. Ugyanis azt feltételezi, hogy a platformokat létrehozó szándék eleve a magyarországi pártstruktúrának valamilyen "szimpatikus" leképezéséből indult volna ki, s a szándék vagy a következmény az RMDSZ valamilyen "felszeletelése" lett volna, azaz — közvetett módon — a platformok ugyanolyan irányban tevékenykedtek volna, mint a politikai hatalom. Nemcsak érintettségem okán állíthatom, hogy nem így volt! Megfeledezett volna a politikai vezető egy monolit RMDSZ-párt RKP-ra emlékeztető borzongató leheről? Nem, a politikai egység parancsa mit sem ér, ha nem a közös bölcsesség avagy egyéni bölcsességek parancsát jelenti (tudatában vagyunk persze annak, hogy legalábbis Immanuel Kant szerint bölcs csupán az Isten.) Ezzel az egységjelszóval indult — igen helyesen mutat rá Domokos — az első platform, de ezzel az egység-jelszóval aztán vissza is éltek vezetőink: amikor semmit nem tudtak kitalálni, különböző újabb meg újabb helyzetekben gondolat nélküliek voltak — elővették az egységet. Ilyen értelemben a platformok — szociológiai értelemben — nyomásgyakorló csoportok voltak — komolyabban kellett volna venni saját programatikusság megnyilvánulásait. Ezt csak azért hangsúlyozom, mert a boldogult Ferencz József is mindig a *Viribus Unitis*-szel jött elő — aztán a zászlóshajó mégis elsüllyedt.

Ilyen értelemben a platformoknak inkább gondolatébresztő szerepe volt, hasonlatosan azokhoz a kiváló teoretikusokhoz — Domokos Géza külön kitér rájuk —, akik nagyszerű gondolati erőfeszítéssel tervezetek, programok, elméleti írások tömkelegét hozták létre — és én hadd említsem itt a dr. Csapó József, Szilágyi N. Sándor és a Varga Attila nevét —; ugyan mit és mennyit hasznosított mindebből az RMDSZ? Semmit.

De térjünk vissza — immár egy

teoretikus mezőben — azokhoz a román polgártársainkhoz, akik nem az árral haladtak. Megnyilvánulásaik hatás-logikája igen egyszerű: ha kilencvenkilenc mormogó, makogó, ködös tekintetű lény között megszólal egy századik, más, aki ráadásul teljesen mást is mond, először is mindenki rá fog figyelni, másodszor pedig, szavaiknak a hatása felértékelődik, ez egy csendes augmentációs szimbolizmus, mondja erről a tudomány. (Van persze másfajta is: tömeg+tank+Mazilu.) Általában, az ilyen fejlődésben visszamaradt társadalomban, mint a mienk is, a szimbolikus viszonyoknak óriási a jelentősége. A szemiotika művelőjeként egyenesen csemegeként olvasom a II. bányászjárás (1991. szept. 25.) egyik parlamenti epizódjának a leírását (általában fájlalom, hogy a szerző, aki alapvetően politikai memoárt ír, alig-alig él az ilyen és ehhez hasonló kis anekdotákkal, pedig azok oly kedvesek a magyar kebelnek, kedélynek és — miért ne — a memóriának. Ime:

Géza! — kiáltotta felém valamelyikük, s ahogy odanéztem, a bal oldali tumultusra mutatott: — Neked integetnek...

Valóban, a nyüzsgő, hadonászó, nemcsak bányászokból, hanem az akkoriban minden utcai megmozdulásban — akár a Front szervezte, akár valamelyik ellenzéki párt — lelkesen részt vevő bukaresti fiatalokból álló csoportosulásban egy kalapos, de bányászruhát viselő, testes férfi integetett felém.

— Domokos úr! — örvendezett, ahogy a torkán kifért, miközben barátsága jeléül, jókora botját rázta.

Visszaintettem, mintha régi ismerősöm lett volna, mire ő árkon-bokron át, lökdösődő társai, a padsorokban fesszengő képviselők között törtetni kezdett felém. *Ahogy botját magasba tartva, nehogy fejbeverjen valakit* (sic!), berontott az előtem ülő liberálisok közé — elülső szomszédom éppen Ionescu-Quintus volt, a mostani NLP elnöke —, áthajolt fölöttük, magához rántott és hatalmasat cuppantott a fejem búbjára.

— Domokos úr, hogy van? — érdeklődött csillogó szemmel, olyan lelkesülten, mintha legalábbis keresztelő papja lettem volna. S ismeretségünk forrását is megjelölte: — sokszor láttuk magát a televízióban... (II. 197)

Nos, a népi felismeri vezetőjét, hogy ne mondjuk, az atyuskát, s az — mivel most "felül a víznek árja", nem kéz-, hanem fejszók formájában kapja meg az investitúráját, akár egy ferde, kánonok nélküli világszínházban.

Elgondolkodtató azonban — és itt immár nemcsak egyszerű szimbolikus kérdéssről van szó, hogy az emlékeztetés 1992. október 25-i eskü ("közszolgálati hittétel") a kolozsvári Szent Mihály-katedrális kupolái alatt végül is csupán jelképes

aktusként erősíti meg, foglalja keretbe a kolozsvári Nyilatkozatot (emlékeztetül: az autonómiáról), avagy az akkori térdelet-fejet hajtók és esküvők komolyan gondolták és gondolják? Bizony, a szimbolizmusok kutatói ma is azon az állásponton vannak, hogy az eskü — ha követik — rendkívüli pszichikus energiákat képes felszabadítani (pozitívakat) és rombolókat, ha nem követik. De az is lehet, hogy ez is csak egy múltó epizód volt a századvégi bizantin darab előadásában.

Szintén a szimbolikus viszonyok körébe tartoznak — részben — a terminológiai kérdések is. Kezdődött minden az RMDSZ meghatározásával (ma is tart). Csodálkozhatunk ezen? — bizonyára nem, hiszen ha valóban történelmi helyzetben vagyunk, természetes, hogy az önmegnevezés a tárggyal való logikai és ténykapcsolat, igazság-függvény, lényegi kérdés. A joggal kifogásolható kisebbség (viszonyfogalom), nemzetiség a nemzethez képest kevesebb jeggyel rendelkező, másodlagos entitás helyett más nevet kellett a romániai magyarnak találni, nevet, mely állító módra hozza, pozitív, tartalmi értékeire utal. Azok a kísérletek, amelyek a társnemzet, népcsoport stb. kategóriával igyekeztek benünket új politikai-jogi entitásként megjeleníteni, igen üdvösen — kifejezték ezt az igényt. És emlékezünk vissza, én egyenesen az írásbeliségi gén egyetemes megnyilvánulásának tartom, fél Erdély, boldog-boldogtalan ezen (is) vitázt, s ez még akkor is felemelő, ha a hozzászólók egy része — egyszerűen ebben a kórusban is meg kívánt szólni. A nagyobbik bajt éppen abban láthattuk, hogy — idősebb, tekintélyes jogászainkat kivéve, meg egy-két jeles filozófust, régivágású politikust leszámítva — az értelmiség nem kapcsolt rá erre az áramkörre, s főleg a történészek nem. Pedig mondanivalójuk az erdélyi magyarság mindenkor jogállásáról leginkább nekik lehetett volna.

A romániai dezinformáció — valóban, szerencsénkre — ezt a lapot nem vette. "Egy-két román lap és politikus, veszélyt szimatolva, felszisszent ugyan, de a sajtó nagyobb fele inkább csak elszórakozott a »co-popor« »co-natiune« műszavakon. Ebben a perspektívában szerintem az éppen az volt a csodálatos ezen az ezredvégen, hogy a jogi fantázia, kánon gyakran elébement a politikainak, nem is az iszonyatos *post festa*, hanem a békés alkotás lehetőségét vetítve elénk. Jóllehet ezt nem mondja, a III. kötet záró részletében Domokos Géza — jelentésszerű módon — utal a kis-jugoszláviai fejleményekre.

Jóllehet hangsúlyozottan a memória könyvei ezek (s innen a gyakori utalások a jövőd történetíróira, akiknek mintegy segítségül szolgál), mégis, az események még oly közeli, hogy szerzőjük mintegy "benne van", egyáltalán nem kerülheti meg az ebből adódó

személyességet. Inkább főszereplő még, s kevésbé a távoli, megbőlcült memoáíró. Műfajprobléma ez, mégpedig — éppen az erdélyi memoarialisztika ismerői tudhatják a legjobban — a fajsúlyosak közül való. Hiszen az írói pozíció, a beállítás és beállítódás, az auktor — mivel nem fikciós műfajban alkot — egy igazságfüggvényt is képvisel. A szerzőnek be kell bizonyítania a tényekkel és önmagával kapcsolatos igazságát, avagy bizonyosságát. A számadás és elfogadtatás nehéz terepén mozog. A három kötet szerzői pozíciója nem azonos: a magabiztos, a jól végzett munka örömeivel este fejét lehajtó ember lassan elbizonytalanodik (II. kötet, *Libikóka*-fejezet), majd átmegegy egy kényszerű *defensio*-ba, mintegy igazolván, hogy a politikában az igazság és a hazugság továbbra is egyszerű beállítási kérdés (*Neptun*-fejezet), a III. kötet aztán, szinte teljes politikai spektrumát tekintve — a keserves önvédelem dokumentuma. A politikai hibákat, vagy a politikai hibának feltüntetett tényeket, Domokos politikai ellenfelei kíméletlenül kihasználják lejáratására és a hatalomból való eltávolítására. Amikor politikai ellenfelekről beszélek, ezzel természetesen — semmilyen értelemben — nem minősítettem senkit.

Domokos politikai alapállását jellemeztük az első kötetről frott elemzésünkben, a jobb megértés végett azonban ismét idéznünk kell a téziseket: "1. Elismerjük-e, hogy mi, Románia összlakosságának mindössze valamivel több mint 7 százalékát kitevő kisebbsége vagyunk? 2. Számot vetünk-e azzal, hogy a többség — függetlenül a kormányon levő párttól — még hosszú ideig, döntéseiben, politikafarmálásában a saját nemzeti érdekeit veszi figyelembe? 3. Ennek tudatában érdemesnek tartjuk-e az ország politikai életében való részvételt, a parlamenti jelenlétet is beleértve, vagy sem?" Abban az elemzésben és a mostaniban is hozzászám: a politikai érzéknek és előrelátásnak emellé még valahogyan oda kellett volna illesztenie egy sejtést arra voantkozóan, hogy mi a terjedelme ennek a politikai függvénynek, meddig látja a tényrendszert — a politikai-történelmi időben érvényesnek? Valamint, hogy milyen irányban módosítandó ez a szemléleti keret, ha radikálisan megváltoznak a feltételrendszer belső avagy külső paraméterei? Végül, nem tűnik fel benne a magyar-magyar viszony súlya, ami korántsem elhanyagolható tényező, és — amint az ismeretes — a Magyar Köztársaság nemzetközi pozíciói jelentősen megerősödtek. Mindezek alapján Domokos Géza röviden így foglalta össze a stratégiai választás lényeges pontjait: "Ha a válasz nemleges, egyszerű a dolog. Vagy elmegyünk innen, őseink földjéről, vagy teljes passzivitásba vonulunk, vagy mint a délszláviai tamilok, fegyverhez nyúlunk, ennek minden katasztrofális következményével. Ha a válaszunk

igen, akkor — bármennyire nehéz —, korlátoznunk kell retorikánkat, rá kell jönnünk, hogy a fülünknek ugyan jól hangzó, lelkünket melengető kemény követelések jelen pillanatban merő illúziók. Más szóval: ha a célratörő cselekvést, a hosszú távra beállított önmegtartó és önmegújító stratégiát meddő radikalizmussal, nemzeti érdekeinket annyiszor zátonyra futtató vaksággal cseréljük fel — az utóbbi év fáján bizonyítja —, a jövőben is ez lesz a sorsunk." (I. 310.)

Amikor Domokos Géza politikai választásait és cselekedeteit, magatartását kérdőjelezték meg, voltaképpen, mindannyiszor, ezt az elképzelésrendszert vonták kétségbe. Nem lehet itt célokom, hogy ezt a politikai alapot értékeljem, azonban egy megjegyzés elől nem térhetek ki. Minden politikai cselekvésben kell hogy legyen valamelyes kiszámíthatóság, biztonság — ennyi a politikus szabadsága. A '89 előtti politikus ki tudta számítani ellenfeleinek bornírt lépés-logikáját, s párbeszéd-alternatívákban készült a konfrontációra. A '89 utáni politikai mezőben viszont, a *magisztrális* román partnerek tekintetében — azaz cselekvési alapja vonatkozásában — jószerivel Corneliu Coposu az egyetlen, akinek a reakciói mintegy *bejönnek* Domokosnak. (A másik póluson — emlékezzünk csak Radu Campeanu polgártársnak, a Nemzeti Liberális Párt elnökének minden magyar választói jóhiszeműsége is elképesztő módon fittyet hányó politikai hajtűkanyarjaira.) Meg kell állapítanunk azonban azt is, hogy a teljes politikai mezőben bármelyik ellenzéki politikus harmatgyenge pozícióban volt az Iliescu-klientúrával szemben, mely utóbbi is ingott önmagában. Mindezeknek az összefüggéseknek a fényében, a Domokos Géza politikai pozíciói is ugyanezt az organikus gyengeséget képviselték; hogy RMDSZ-en belüli politikai ellenfeleik milyen a teljes román mezőben, az egy más elemzés tárgya lehetne. Nyilván, számos probléma adódott abból is (és ezt a jelöltállítás Hargita megyében című fejezet — III. 151. példázza a legjobban, hogy az RMDSZ Programja túlzottan lebegő, vázlatos volt (más kérdés, hogy politikusaink kultúrája gyakran nem terjedt ama felismerésig, hogy ők ennek a programnak a képviselőit kaptak mandátumot választóiktól, és persze a választók sem tudtak számonkérni a megválasztottaktól semmit, attól még messze vagyunk). Az Alapszabályzat is eléggé tökéletlen volt —, így jöhetett létre (a jogkörök tisztázatlanságai folytán), hogy a választók, a Küldöttek Országos Tanácsa, az Elnökség és az elnök négy, egymástól vidáman eltekintő intézményként működhetett. Tehát, a legitimitás felparcellázódott és igyekezett kölcsönösen kizárni egymást. Mondhatnánk — ismét a történelemre hivatkozva —, hogy ez így volt törvényszerű, hogy egy valóban funkcionális RMDSZ-struktúrát ki kellett hordani az idő-

ben. Ez azonban a dolgok kissé objektivistá magyarázata lenne: Domokos Géza könyveinek főszereplői azonban, bizony, egyfelől kedves, okos, bölcs, nagytekintélyű, szeretetreméltó férfiak (politikus-hölgyekről — egy kivételével — egyelőre nincs szó), másfelől azonban akaratos, kemény, rámenős emberek is. És itt nem valamiféle kettősségről van szó, hanem a Shakespeare-átrta görög politikai szótárból ismeretes *alkibiadionról*. És ezen nem változtat az sem, hogy valaki a hatalmat célnak vagy eszközként tekinti-e.

A visszaemlékezés-kötetek írója — az ex-politikus — persze sokszor mondja, hogy ő is tévedhet, tévedett —, ám alapjában véve tévedhetetlennek kell lennie — politikai krédóját tekintve. Nemcsak hogy cselekedni nem tudott volna, de könyveit sem tudta volna megírni enélkül. Kétségtelen, hogy az írás pozíciójához hozzátartozik ez az utólagos legitimáció is. Persze, lehet visszaemlékezést írni úgy is, hogy elfedünk alapvető tényeket, elhallgatunk fejleményeket, hamis interpretációkat viszünk be, ki-

Marosvásárhelyen), és találkozunk — a személyes érintkezés mezőiben — a méreggel, utálattal, gyűlölettel. Néha talán elborzasztóan sokkal, s nyomban fel is kell tennünk a kérdést: vajon a politikusi pálya vállalásakor, egyáltalán, a politikusok hivatásszerű önmegfogalmazásakor nem lenne-e célszerű az érzelmeiket a *tárggyal* kapcsolatban a minimálisra korlátozni, hiszen a politikus szakma szempontjából az érzelmeknek is inkább instrumentális szerepük van s voltaképpen csak arra szolgálnának, hogy a segítségükkel kiváltsunk valamit. Persze, a III. kötetben Domokos jelzi, hogy adódott magyarjaink körében is egy-két jellegzetes kalandor, aki keményen kuszálta a pályát. Végül is: erőteljesen kirajzódnak a rokonszenvek és ellenszenvek, a tábor és az ellentábor, a szalon. Van valamilyen fátum abban, hogy a rokonszenvi és ellenszenvi összefüggések, viszonyok ennyi mindent meghatároznak, az országos politikát beleértve. Jobb lenne valamilyen üdvös gépszerűségi viszony. Vagy annak a tudomásul vétele, kodifikálása, hogy a

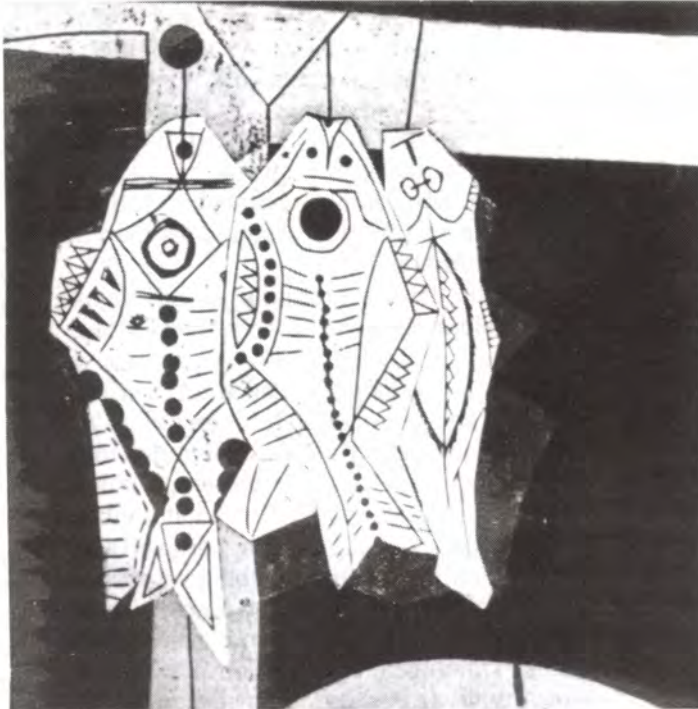
részletei — keserves olvasmány, ilyenek volnának?

A könyvek szerkezetére figyelve megállapíthatjuk, hogy erős terv, tematikus elképzelés szerint épülnek, még az egyes fejezetek is "méretezve" vannak. Az RMDSZ országos politika vezérszálát (azon belül a három kongresszust, mint eszmei csomópontot) két nagy tematikus idő egység tagozta: az egyik Domokos Gézának és a különböző belügyeknek a viszonya: megkísértés, megfigyeltség. A másik a Kriterion Könyvkiadó elleni frontális támadás, Dulea elvtárs vezetésével. (Ennek a közvetlen részese voltam, és mivel a szerző nem érinti a kolozsvári fiókrészlegben történeteket, a tények kedvéért hadd jegyezzem ide a magam részét: a kolozsvári leszámoló brigád (nevezett Dulea elvtárs, Ion Traian Stefanescu akkori megyei első titkár és Szilágyi Dezső, az Előre főszerkesztője) 1984. április 4-én délelőtt vett engem vallatás alá. A fő vádpontok: Pusztai János: *Csapdában* című regénye, Molnár H. Lajos *Donki Ákos* című riportregénye, a *Városkutató* 1984 (szociográfiai gyűjtemény) — ebben Pillich László kiváló tanulmánya a Hóstat lerombolásáról, valamint Semlyén István — végül is eltávolított — 100 oldalas nagyszerű statisztikai-demográfiai monográfiája az erdélyi városok homogenizálásáról — ma is kiadásra vár. De vagy a feljelentések voltak felületesek, vagy az elvtársak nem készültek — nem tudtak kérdezni —, és én erre igen hamar rájöttem. Végül is mérgesen közölték velem, hogy aszongya: "lipsa vigilentei politice" — és ballonkabátjaikban mérgesen el).

Mindenesetre nélkülözhetetlen fejezetek ezek, mintegy a személyes élet törzseseményeire mutatnak, egyfajta folytonosságra — de ami a Ceausescu és Iliescu-korszakot is összeköti.

Arányosan és jól meg van komponálva, a visszaemlékezésekben holdudvarként eloszlik a személyes élettörténet családi vonatata, előrejelzi és felvezeti Domokos Géza politikusi pályájának a lezárását, a brassói kongresszuson. Megvallom, akkor némi hiányérzettel hallgattam Domokos kongresszusi beszámolóját —; egyáltalán, ezt a műfajt — számadás és felelősségvállalás — politikusainknak még el kell sajátítaniuk. Most azonban, újraolvasva már látom búcsúbeszéd-jellegét. Domokos Géza végül is hazaért, Sepsiszentgyörgyre, Papolcra, ami mindig is élettervének része volt. Közéleti tevékenysége a Kriterion Alapítvány, a Mikes Alapítvány köré fonódik, írja könyveit.

Áttekintésem befejezésekképpen sajnos azt is meg kell írnom, hogy felesége és hűséges társa, D. Harasztosi Éva, aki nagy szakmai hozzáértéssel segítette a visszaemlékezések három kötetének szerkesztésében és kivitelezésében is — nincs már mellette. Ezek a könyvek is őrzik emlékét.

Feledy Gyula: Száradó halak

emeljük mindenkor abszolút szerepüket. Ilyen alapvetően cinikus — és bizonyos értelemben érdektelen — memoárt írt például Sir Winston Churchill.

Van a Domokos-visszaemlékezésben egyféle békebeli igazságállító szenvedély is, abban például, ahogyan a maga hitét megerősíti a világirodalmi és bölcséleti pantheon nagy igazságaival: Maimonidész, Montaigne, aztán Illyés Gyula, Németh László, Sütő András..., különböző nációktól vett népi bölcsességek, bölcsmondások, szállóigék. Végül is mindez kellemes utaláskörnyezetben is zajlik.

A memoárok írója alapjában véve érzelmes ember, ez persze elég kockázatos psziché egy politikus számára. De ki nem az a környezetben? Találkozhatunk valóban nemes veretű, emelkedett érzelmisséggel (a II. RMDSZ-Kongresszus

demokráciában szokásos becsület játékszabályai értelmében négy, maximum nyolc év után az embernek kötelező visszatérni rendes polgári foglalkozásához — már ami a választott testületeket illeti. És ezzel kapcsolatban azt is konstatálhattuk, hogy milyen hamar lezajlott az a folyamat amelynek eredményeként "az udvar fontosabb lett a királyságnál".

Kétségkívül megindítóak, de főleg elgondolkodtatóak azok a "veszedelmes viszonyok", amelyek a betegség sújtotta Elnököt körülveszik. A betegágyon levő ember érzelmi szükségletei természetből fogva hatalmasak, ez hozzájárul a felgyógyuláshoz; szeretet nélkül semmi sincs. De vajon a szolidaritáshoz való jog ilyenkor nem a lény joga, a létjoga-e? Hiszen itt elsősorban a meggyógyulni kívánó emberről van szó, s csak másodsorban az elnökről. A III. könyv erről szóló

SZAKONYI KÁROLY

Könyvnapok, könyvhetek

Hetven évvel ezelőtt, a tűzoltózenekar harsány trombitái és fuvolái, dobszói és cintányér csendülései közepette megnyílt az első könyvhét. Vagyis akkor még csak könyvnapnak nevezték a Supka Géza-megálmodta könyvünnepe, mely páratlan mindmáig a világon. Vannak könyv vásárok, fesztiválok, de a mi könyvhetünk egyedülálló találmany. 1927-ben, Miskolcon, a Kiadók Egyesületének közgyűlésén vetette fel Supka Géza a gondolatot, és két esztendő múltán már meg is valósult a terv; könyvsátrak állottak fel Budapesten és vidéken, ahogy most is; tárogató ébresztette az ünnepi napra a népet; az írók megjelentek vásárlóik, olvasóik előtt a nyári napsütésben; vászonöltönyökben vagy sötét ruhában csokornyakkendősen, panama- vagy szalmakalapokban, ki bottal a karján, ki fiatalosan, kihajtott gallérú ingben, és lecsavart kupakú töltőtollal a kezükben várták olvasóikat a dedikációra.

Emlékszem gyermekkoromból, a negyvenes évek elejéről a verőfényes körúton, a Nemzeti Színház körül meg a Rákóczi úton álló sátrakra; emlékszem Veres Péter csizmás, feketeruhás alakjára, Móricz Zsigmond köpcös, bajszos termetére, Kodolányi János szelíd arcára, Tamási Áron hetyke derűjére, a pánsipos Tersánszkyra, komoly Sinkára, Zilahyra és másokra, akik az írók közül jelen lehettek, s nem valahol, a még távoli fronton sínylődték. Különös volt találkozni az írókkal, a művek létrehozóival testközelben, aláírást kérni tőlük, és egy egész életre megjegyezni arcukat. Úgy jöttünk-mentünk a könyvsátrak között, mint valami elvarázsolt világban.

Minden esztendőben, a nyár első napjaiban megvoltak ezek a könyvnapok, még negyvennégyben is, abban a zavaros, kegyetlenné váló esztendőben, amikor sok kitűnő szellem, jeles magyar író sorsa már a megalázottság volt. Mégis az emberi méltóság utolsó mentővára volt a költészet, az irodalom ünnepe. Meg kellett mutatni, hogy az igaz literatúra más szférában létezik, mint a gyalázatba fulladó világ, még akkor is, ha a remekművek és értékek mellé odatolakodott mindig is a silányság. 1944-ben írta a nemsokára barbár módon agyonvert Szerb Antal a Száz vers című antológiában, hogy ha a versek megmaradnak, talán a lényeg marad meg. És Radnóti Miklós a halál karmaiban is halhatatlan sorokat rótt ceruzájával vérrel átírt noteszába. Mert bár a latin azt mondja: Inter arma, silent musae — úgy tetszik, mégsem hallgatnak a fegyverek közt a múzák, ahogy nem hallgattak a diktatúrák idején, és reméljük, nem fognak hallgatni semmiféle újkori barbarizmus idején sem, mert ha igen, elvész az emberség. Ha az emberiség megmarad is!

Volt könyvhét negyvenötben is a romokon, csak 1957-ben maradt el az ünnep, amikor a toll emberei nem voltak hajlan-

dók a sátrak asztalai mögé állni, míg társaik börtönben, internálótáborban raboskodtak.

Ez az egyetlen év esett ki a sorból. Hetven év alatt tehát 69 alkalom, hol ilyen, hol olyan társadalmi környezetben, de bár-hogy fordult is a világ, lényegében mégiscsak az igaz szónak volt ez az ünnepe. Ebben a hetven évben a szellem olyan gazdagsága testesült meg a betűkben, folytatva a korábbi századok legjobb áramlatait, melyek nélkül már elveszett volna belőlünk az erkölcsi tartás, sorvadna a nyelv és a lélek. Könyvtárak teltek meg hetven év magyar remekeivel vagy a külföldi művek fordításaival. A jó könyvek tették mindig is elviselhetővé történelmünk mindenfajta változásait.

Az idén is sok szép és jó könyv került a sátrakba, a boltokba a kisebb-nagyobb kiadók nem kevés erőfeszítésének köszönhetően. Mert nem könnyű megszerezni a támogatóktól a kiadáshoz szükséges pénzt, és a befektetés sem egyhamar térül meg, ha megtérül! Hiszen ha az előállítás-hoz mérten nem is magas a könyv ára, a vásárlóerőt tekintve mégiscsak az. De ne beszéljünk most arról, amit a statisztikák közölnek, az újságok megírták, hány kiadó van jelen, hány honi és határokon túli író dedikál, mi a könyvek átlagára, és melyik mű számíthat sikerre.

Inkább arról szeretnénk szólni, vajon mit is jelent a könyv, az olvasmány a mai embernek. Mit jelent a XX. század utolsó éveiben, amikor a gépi világ ámulata fölülmúlja a vers, a novella, a regény vagy az esszé csodálatát. Mintha a szellemnek többé nem lenne szüksége a mesére, a költészetre. Talán azért, mert durva lett a világ, s ebben a durva világban megkérgesül a lélek? Esztétikum és líra helyett az agresszivitás köti le az embert? Talán nincs szükség többé arra a titokra, amit csakis az irodalom képes felfedni előttünk az életéről?

A magyar irodalom századokon át fölvállalta és teljesítette is a fárosz szerepét. Egészen a legutóbbi időkig a versek, regények, színdarabok révén ismerhettük meg a valóság mögötti igazságot. Mára meg-

változott a helyzet és a szerep, szabad a véleménynyilvánítás, s noha a politikai harcok sohasem múlnak el az irodalom teréről sem, már mást keres az olvasó a könyvekben. És találhat is. Ahogy ezen az idei könyvhéten is, a bőséges kínálatból.

Közhely, hogy a könyv a legjobb barát, de erre a közhelyre elmondanék két példát.

Az egyik Graham Greene és a Yorgi nevű űrhajós esete.

Az az asztronauta öt hónapot töltött a Föld körüli pályán, és odafönn, amikor csak a munkája engedte, Greene *Havannai emberünk* című regényét olvasta. Mert magával vitte az űrbe. Talán éppen ez akadt a keze ügyébe a felszállás előtt, vagy már korábban is kedvence volt, nem tudom, tény, hogy repülés közben ronggyá olvasta. Amikor visszatért a Földre, és egy fogadáson szerencséje volt találkozni az íróval, átadta neki a könyvet a következő dedikációval: "Ez a könyv velem volt az Űrben, megtanultam minden sorát, ez lett az én legbecsebb tárgyam, minden betűje most már az enyém. Hálaival visszaadom Önnek!"

Greene regénye volt a köldökzsinór, mely a bonyolult és valóban csodálatra méltó űrhajó-szerkezet kabinjában ülő asztronautát összekötötte a Glóbuszal. Mert hiszen televízió- és rádióösszeköttetésben állt, a központtal, de Greene soraira is éppen úgy szüksége volt, hogy érezze a megnyugtató kapcsolatot a Földdel.

A másik példa egy idős falusi asszonyé. Levélben írta meg nekem, hogy amikor községük régi iskoláját mostanában felújították, Arany János neve került az épület homlokzatára. Levélíróm is ott volt az avatáson. Valaha takarítónői munkája mellett végezte el az általános iskola hetedik meg nyolcadik osztályát, már felnőtt fejjel, mert summás korában nem járhatott, csak hat osztályt. Asszonyi sorban kapta meg kitűnő bizonyítványát, azt szorongatva állt az ünneplők között; minden tetszett neki, ám döbbenet tapasztalta, hogy a szónoklat után nem szavalnak Arany János-verseket! Jelentkezett, hogy elmondaná a *Családi kört*. Hümmögve engedték a pódiumra, s ő emlékezetből, kigyúlt arccal mondta el a költeményt.

"Legfőbb az utolsó sorok hatottak meg — írta a levelében —, amikor a földre hintik a zizegő szalmát. Ha elmondhattam volna Arany Jánosnak, amit a szalma emléke ébresztett bennem! Az ő versében benne van az egész sorsom. Kíváncsi nekik örök nyugodalmat!"

Megírta azt is, milyen nehéz volt az élete, a háborúban megözvegyült, keservesen nevelte fel gyermekeit. De a versek tartották benne a lelket, a versek mentették meg attól, hogy belefásuljon a küzdelmekbe. Hálaival gondolt hát Aranyra!

De rólunk, maiakról is megemlékezett. Levelét ezzel zárta: "Üdvözlétem küldöm író-társainak! És kíváncsi mindannyiuknak megbecsülést, békeséget!"

Az Ünnepi Könyvhét megnyitója, 1999. június 3-án, du. 4 órakor a Vörösmarty téren.

POMOGÁTS BÉLA

Kassák Lajos visszatér?

Nagyszabású irodalomtörténeti monográfiát olvastam el a minap, szerzője Aczél Géza debreceni irodalomtörténész, hőse Kassák Lajos. Kassák, a magyar avantgárd irodalom vezéregyénisége, egyszersmind a magyar irodalmi baloldal egyik kiválósága, aki hosszú életében (kereket nyolc évtizedet élt és közel hat évtizeden keresztül folytatott alkotó munkát) mindig a szociális és művészeti forradalom igazságait hirdette, mindig a szegények érdekében, a szellemi megújulásért vívott küzdelemben szállt síkra, és szinte mindig szembekerült a kommunista baloldal ideológiájával és politikai vezetőivel.

Kassák természetesen gyakran támadta (mint író és mint publicista) a konzervatív szellemiségű politikai erőket is, mind Tisza István kormányát, mind a Horthy-rendszer közállapotait, ráadásul többször is vitába került a polgári szellemi és irodalmi mozgalmakkal, így a Nyugat körével is, amelyet már korszerűtlennek tartott, legalábbis az avantgárd törekvésekhez képest. Mégis van abban valami elgondolkodtató, hogy tartós és küzdelmes ellentétbe a kommunista párttal, ennek ideológiájával és vezetőivel került, és valójában írói pályájának akadályait is szinte mindig a kommunista párt állította, akár 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, akár 1947 után, midőn a Révai József által irányított irodalompolitika hosszú évekre kiszorította őt a szellemi életből.

Mindennek az lehet a magyarázata, hogy Kassák következetesen ragaszkodott az európai baloldal hagyományos eszményeihez, vagyis nem tudott lemondani arról a személyes és művészi szabadságról, amelyet a diktatorikus irányba elhajló kommunista mozgalom következetesen elnyomott. Kassák mint az avantgárd szabadságeszméire felelködött író és közéleti ember mindvégig demokrata maradt, és hosszú élete során minden megalkuvás és félelem nélkül képviselte a demokrácia szellemét, követelményeit.

Kassák Lajos az első világháborút követő forradalmak idején őszinte lelkesedéssel állott az átalakulások hívei közé, de csakhamar szembekerült Kun Bélával, és indulatos pamfletben leplezte le a diktatúra művészetpolitikájának ókonzervatív bürokratizmusát. A megtorlás természetesen nem maradt el: Kun Bélának ezt követve lehetetlenné tették Kassák folyóiratának, a Mának a megjelenését. A forradalmak csődje után Kassák Bécsbe emigrált, az emigráció esztendeiben szinte szüntelenül a kommunista rágalmait ellen kellett küzdenie. A harmincas években, már idehaza, az első között vette észre és tette szóvá a Sztálin által bevezetett politikai terrort, 1945 után küzdelmet indított a művészet szabadságáért, következésképp az "ötvenes" években: Rákosi és Révai rémuralma idején kitesztették az irodalmi életből, s visszatérése után, a hatvanas években, midőn ismét megjelenhettek művei, továbbra is értetlenséggel, gyanúsítgatásokkal, rágalmazó irodalomtörténeti megállapításokkal kellett küzdenie. Aczél Géza mindezt igen érdekesen írja le.

Az író és a kommunista párt viszonyának történetét és a kialakult konfliktusok súlyos következményeit igen szemléletesen

mutatja Kassák önéletrajzi regénye, illetve ennek irodalomtörténeti sorsa. Az elbeszélő Kassáknak bizonyára az *Egy ember élete* című regény a legfontosabb munkája, egyszersmind ez a harmincas évek magyar irodalmának egyik legnagyobb prózai vállalkozása és eredménye. Egy évtizeddel az első világháború és a bukott forradalmak után kezdte írni, midőn a magyar avantgarde folytonossága hosszabb időre megszakadt, és a második világháború előestéjén fejezte be, midőn a történelem kegyetlen kihívásai már elvonták figyelmét a visszatekintés, az önvizsgálat feladatairól. Ebben a "nyolc könyvre" tagolt, több mint ezer lapos önéletrajzi regényben Kassák saját ifjúságának történetét beszélt el, ugyanakkor számot vetett a modern magyar irodalom, kivált az általa kezdeményezett és irányított avantgárd mozgalom viharos belső történetével.

A regény az érsekújvári gyermekkort, a budapesti munkáséveket, a nyugat-európai barangolásokat, majd a magyar avantgárd fellépését, a Tett és a Ma című folyóiratok munkáját mutatja be hiteles emlékek tükrében, az önéletrajzi műfajban is szokatlan őszinteséggel. Legfőbb erénye mégsem az önéletrajzi vagy történelmi-művelődéstörténeti beszámoló, hanem az epikai alakítás, amely a hatalmas és szerteágazó "nyersanyagból" valóságos regényt hozott létre. Ahogy Komlós Aladár mondotta annak idején: "Ki hihetné, hogy bárki is ilyen részletességgel tud emlékezni? Nem emlékezés ez, újjáteremtés... Kassák... egy megértett életet mutat be, s emlékeit úgy rakja fel, hogy életének értelmét ábrázolják." Igen, a visszatekintésben, a múlt felidézésében, ábrázolásában olyan intellektuális igény működött, amely az élet mozgalmas hordalékanyagának szerves elrendezésére és történetíróhoz méltó értelmezésére törekedett.

Kassák nyolc "könyvre" — nagyobb fejezetre — osztotta élettörténetének megírását, de a hetedik és nyolcadik könyv — a *Károlyi-forradalom* és a *Kommün* — az 1945 utáni kiadásokból mindig elmaradt, és csak az 1983-ban, az életműsorozat keretében megjelent kiadásban volt olvasható. Mindennek nem az volt az oka, hogy a könyv írója szembenállt volna a forradalmakkal. Ellenkezőleg: az első világháború gyilkos tapasztalatai után éppen a forradalmaktól várta mind a társadalmi, mind az erkölcsi megújulást. Ezek után mind keservebben kellett tapasztalnia azt, hogy a megújulás elmaradt, és a hön ohajtott emberi felszabadulás helyett a politikai elnyomás: a "vörös terror" következett. Csalódásairól hitelesen adott számot önéletrajzában zárókötetében, ezért volt igen öröndetes, hogy az említett új kiadás helyreállította a memoár teljes szövegét.

Végezetül is elmondhatjuk: élt egy baloldali író — Kassákot a közvélekedés és saját maga egyaránt baloldalinak tartotta —, aki szinte egész életében mást se csinált, mint küzdött egy olyan ideológiai és politikai kurzus ellen, amely önmagát a baloldal hiteles képviselőjének tekintette. Kassák alkotó évtizedei ezzel a küzdelemmel teltek el, s közben persze el kellett szenvednie az állító-

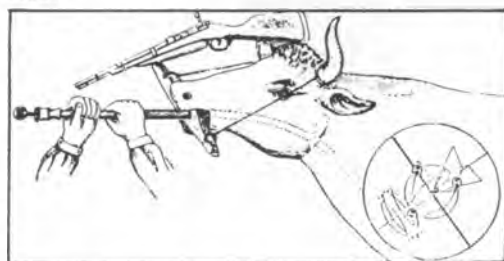
lagos baloldal részéről ellene irányuló támadásokat, rágalmakat.

Megvallom, 1989 után én azt hittem, hogy a "rendszerváltozás" után egy új Kassák-reneszánsz következik: az életmű teljes kiadásával, a régi lapokban megbúvó hajdani újságcikkek összegyűjtésével, dokumentumkötetek szerkesztésével, az író munkásságának szentelt tudományos konferenciák szervezésével. Például azoknak a műveknek az újólagos közreadásával, amelyek éppen az "ábaloldali" kommunista művészetpolitika visszásságait leplezték le: az 1924-ben kiadott *Álláspont* és az 1934-es *Napjaink átértékelése* című művészetelméleti, illetve publicisztikai munkákra gondolok. Nem egészen így történt. A Magvető kiadó által megindított életműsorozat ezideig utolsó darabja: az összegyűjtött műfordítások kötete tizenhárom esztendeje látott napvilágot, G. Komoróczy Emőke Kassákról írott könyve néhány esztendeje, a Hét Krajcár kiadó gondozásában pedig mindössze ötven példányban került az érdeklődők elé. Ezért is számít igen öröndetes fejleménynek, hogy Aczél Géza régóta elkészült *Kassák Lajos* című monográfiája az Akadémiai Kiadó gondozásában végre az olvasók kezébe került.

Bizonyára sokan gondoljuk úgy, hogy Kassák Lajos írói pályájának és életművének igen jelentékeny tanulságai vannak — túl a művek irodalmi, esztétikai értékén. Az új magyar szellemi és politikai életnek kétségtelenül egyik nagy mulasztása, hogy adós maradt a hiteles és érvényes baloldali hagyományok és szellemiség megvilágításával, értelmezésével és új életre keltésével (mint ahogy adós maradt a hiteles és érvényes konzervatív hagyományok felelevenítésével is!).

Kassák Lajos szellemi öröksége, amely szüntelenül a kommunista "ábaloldal" tüzeiben állott, éppen egy hiteles magyar baloldal önszemléletét, magára találását: korszerű identitásának létrehozását segíthette volna elő. Hatékonyabbá tehetné volna, egyáltalán megindíthatná volna az önvizsgálatnak, az értékválasztásnak, a hagyományteremtésnek azt a nagyon is szükséges folyamatát, amelyre a hazai baloldalnak: a szellemi és politikai baloldalnak oly nagy szüksége van. Hiszen ennek a baloldalnak egyrészt minél teljesebben el kell határolódnia az elődpárt bűneitől és mulasztásaitól, másrészt minél hatékonyabban mozgósítania kell a valóban értékes magyar baloldali demokratikus hagyományokat.

Aczél Géza Kassák-monográfiája ezt a folyamatot gyorsíthatná fel: egy irodalomtörténeti munka ugyanis nálunk sohasem pusztán az irodalmi értékekről ad képet, hatása van a teljes szellemi élet, a közélet alakulására is. Remélem, hogy ez a Kassákról szóló rokonszenves és mindenekelőtt hiteles irodalomtörténeti összefoglalás minél több érdeklődő olvasó figyelmét fogja felkelteni.

Ernst (Klisé "Dada")

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN VERSEI

A meg nem született anyanyelv ciklusból

Sínpárok végén

mikor a versejt holtfáradt már
s az éjszaka is vágánya végét járja
nem kell a józanító számoly
nincs szükség utazó mőzeskosárra
hol felsírhat egy abbamaradt mondat

sípjele be se futott
gyermekkor-donatonak

Első stáció

fiú volt — mondták
s mint fény a tükrön
villant át csorba életünkön

fiú volt derék
s mint vadász vadját
dicsérték hosszan
a magzat anyját...
ki egyenest a méhéből temet...
vajon az egek hogyan fogadják
a föl nem síró
tetemet
a névtelent az anyanyelvtelent?

vajon ott kik lajstromozzák
a hangtalanul érkezőt?
a holdfény-tisztát
a sosem-vétkézőt

ott is vajon csak paragrafusra
nyisszentik el a köldökzsinórját?
vajon az illetéket
ott is kiróják?

a buszok ott is rozsdá-dobozok?
az utcarikkancs ott is egyet fúj?
a betűbölcsőt ott is kihajítják?
sújt-e ott is a nyelvi egyensúly?

a zászlók ott is csapnak, ostorognak?
az anyagerinc ott is akasztófa?
szólniuk kell vajon kakasszóra
a magzatváltól hurkos ostoroknak?

fiú volt — mondták
két keze ökölbe...
hajtja szekerünk'
körbe... körbe

csak száll nem szól
nem szólint
mélyül az első
anyaszóig

Rémes furcsa játék

in dolce stil nuovo

1. Egy politikusra

csak emelkedsz, eléred a tetőt
lent nem fúj senki büntetőt (?)

2. Tartásdíjas

a hapsi tudja mit csinál
nyugatra néz — hol naplement...
kis-kocsis ember: vicinál'
de eltartja a parlament

3. Kényszerpálya

ő sem utolsó: arra jár
ahol a pénz — s a kupleráj

4. (P) is — is

Benczédi Sándor téglacú öregjeihez
mikor a gatyá
és az ing
nem fedi már bősz
bajaink
állhatunk főre
s főleg arra:
pisálhatunk
cipőre s falra

ki se vagyunk még s már ki is
maradunk paraszt
és márkis

5. Valami, ami valami

zsebem üres (bár csak ott!)
jobb volna uram fordítva
a parókás ma becsapott
nyomban ugrom is ordítva:
a csóréságot inkább ágyban
s nem a csekkben szenvedem

jönnek utánam szőrös délutánok
s én függök itt...
(nem rím szerint)
a szemedem

6. Nedelkának Szeredába

Csik nekem más valami mese
valami közeli valami messze
valami idő mintha volna
égő mesevár zsarátnok-kápolna

ahol megélnénk
ahol még élnénk
anyanyelvtányérunk
s anyanyelvtálkánk
volna naponta
s nem vegetálnánk
amiként másutt...

talán itt
vedelek bort és szalámit...

telve lehettek itt nincs hiány
csak por lepi a bibliánk —
frja levelében s látom
medve nyújtózkodik a jégháton
s a Hargitán
még Buda fölött átdereng
a nyelvhalál az új dorong

Csak erős légy...

úgy fogok én is kergetőzni
apa
ahogy a bokros barka őrzi
harmatát:
csak
a hideglelős éjszakák
ne a te lelked lengjék át
apa

szembe nézek majd a napnak
hadd lássák
el nem apadnak
könyűi örömnünknek
apa
s ha bennem annyi örömnünnep
csokrosodik hogy hajnalok hasadtáig
átpörögnek bennem is éjszakáid
ne én-szememre vedd
mint Ábelt Káin
az ütlelésben
s ne engem várj mindég vesztesnek
akit a nézők mindig megvetnek
apa
ne én legyek
kérlek ne én az örök vesztes
az utolsó
kit mindég összetévesztenek
álmod legelsejével
jól tudod
apa kérlek
segíts hogy

átgűbbenjek
küszöbén megannyi idnapnak
és ünnepnek
mit kitalálsz
s mit kitaláltak
mint meszelt támaszát a fának
hogy bele ne kössön
pokol férgé
poklok elátkozott átka
kivel is
szemek láttára
szeretkezik a mátka...
apa kérlek
hadd...
kérlek, hadd rám
a lélek kék harangját
kondítsam én
s ha hagyják
örömet s ne haragját
szólítsam hűvő hangját
ültessem
előket idézve
nyelvet a harangnak
s ne félre
ne félre
ne félre...
akárha lángtüzet
varázsolnál az égre

LÉGY ERŐS

mondták...
visszacseng
ahogy az ötfokú kották
szóhangja tömöttödik a magba:
az egyetlenbe a hatalmasba
A HATALMASBA...
A HATALMASBA...

nézd apa épp ünnep van ma...
HOZSANNA!
HOZSANNA!

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Az ördögszekér kocsisa

Nem lett volna csoda, ha Makkai Sándor *Ördögszekér* című pszeudo-történelmi regénye — az Úr (vagy a Sátán?) 1926. évének botrányos erdélyi könyvsikere — halálra ítéltetik abban a zavaros korban, mely egyrészt politikai fogódzót keresett az irodalomban a poszttrianoni tehetetlenségi erővel szemben, másrészt sivárul prűd, steril, sőt impotens volt. Az sem lett volna csoda, ha szerzőjét, az erdélyi református egyházkerület püspök-helyettesét kiebrudalják az irodalomból és állásából.

De az ördög szekérét nem állították meg, szerzője pedig nem sokára püspök lett, és meghatározó közéleti személyiség.

A kritikának ugyanis megvoltak az eszközei, hogy belemagyarazza a transzilvánizmust a Sátán eme gyönyörű műalkotásába, s talán nem is alaptalanul. A történelem azonban csak ürügy, csak háttér Báthory Anna "megénekléséhez", a csodálatos boszorkány époszához. Egy hátborzongatóan erotikus époszhoz, melynek létrehozásáért Makkai képes volt meghamisítani a történelmet is.

A történelem írói célból történető meghamisítása távolról sem bűn, ám az a tény, hogy ez nem egy "l'art pour l'art" irodalomban történt, ráadásul egy főpap hamisította, és még ráadásul erotikus célokkal, olyannyira, hogy az éposz (amellet, hogy e prűd irodalomnak még leszibikus jelene-tet is ajándékozik) a történelmi tények által nem bizonyított in-cesztusban csúcsosodik, nos ez a tény megér egy misét.

Ha szigorúak vagyunk, akkor Makkait úri dilettánsnak is nyilváníthatjuk. Stílusa egyenetlen, és szerkeszteni sem tud igazán. Egyedül a vérfertőzés motívum- és cselekményfűzését, époszát viszi végig következetesen. Igen, gyanús módon, valahányszor Báthory Anna alakja megjelenik, minden följavul és peregni kezd, szédületesen peregni. Lehet, hogy ez csak a bennem lévő izgága hímnak tűnik úgy, ám mit tehet a bennem lévő izgága hím, midőn egy olyan nő elevenedik meg a sorokban, akivel szívesen elkárhozna, akit a pokol tüzebe is követne, akitől a halálos mérget is boldogan fogadná? Egy gyönyörű, sötét boszorkány, egy gyönyörű, sötét, gótikus környezetben, a kárhozat mérgével ajkán.

És úgy tűnik, Makkai is ugyanúgy a boszorkány bűvöletében él, mint izgága hím-olvasója. Nem, nem is tűnik, hanem úgy van.

Érzem, távolról is, mint egy-mást a tigrisek. Érzem Makkait, ezt a különös, titokzatos figurát. Ezt az egzotikusan csúnya hímet, akit a román királyi udvar egyik fogadásán távol-keleti nagykövetnek néztek. Ezt a kalandort, aki a külvilág számára puritán életű főpapnak mutatta magát, s közben két ima között perverz boszorkányokkal kergetőzött és paráználkodott, áldozván ábrándjaiban mindennemű sátáni fertelemnek.

Miért fekteti össze Makkai Báthory Gábort és húgát, Báthory Annát, mikor erre nincsenek történelmi bizonyítékok?

Érzem, hogy a korán árvává vált Makkainak volt egy féltestvére — miért ne lehetett volna —, hívjuk őt is Annának, akivel együtt nőtt föl, és akit egész életében reménytelenül, bűnös szerelemmel szeretett, aki nem lehetett az övé, és éppen ezért gyűlölte, és őt üldözte két ima között, őt tette magáévá perverz ábrándjaiban. Aki elérhetetlensége miatt lett a legszebb, legkívánatosabb és a leggonoszabb nőstény, boszorkány, a Sátán leánya.

Makkainak valóban volt egy féltestvére, akit Annának hívtak. Igen, volt egy Anna nevű húga, mert a történelem egy regény, ahol nem a valóság a fontos, hanem a történet. A történelemben, a regényben, Makkai életrajzában, a múltban a valóság és valótlanosság összemosódik, és egynemű lenyomattá válik a jelenben, levetkezvén az igazság és a hűség felesleges ruháit.

Makkai, a még keresztény Makkai, elmegy harcolni Erdélyért. Elmegy megtisztulni egy leendő bűntől, de hiába próbálja elhessegetni a rossz előjelű emlékeket. Két kardcsapás vagy két ima között, vagy miközben prédikációt ír, Anna testére gondol, melyet ujjával ízlelt, midőn az bebújt melléje aludni, midőn valaki-valami megfogta a kezét, és vezérelte a pihegő gyermektesten. A vérfertőzés legendájának hőse, a levágott fejű kísértet, akit úgyszintén vezérelt valaki. Álmodik, éppen együtt fürdik Annával. Fejét Anna combjai közé fúrja, a víz alatt. Anna kacag, és összeszorítja combjait. Makkai fuldoklik, vizet nyel. A víz keserű, annyira keserű, hogy Makkai fölébred. Vastag ezüst láncra, zekéjének ezüst gombjai megfeketedtek a kéntől.

Míg Makkai harcol, Annában egyre jobban tudatosodik boszorkány mivolta. Anna még

szűz, de egyfolytában szeretkezik. A titkok kurvája. Egy másik lelkével szereti a titkokat s amit nem szabad szeretni. Naphosszat kóborol a lápban, lidércekkel játszadozik. Meztelenül táncol, a lidércek futkároznak a testén. Mintha égő ember vonaglana. Majd a lidércek lepotyognak, már nem is parázslanak. Anna magába szívja a tüzet, attól gömbölyödik, feszesedik, szemmel láthatóan, a melle, fara. A sás susog körülötte, valaki lesi onnan. Anna feléje dob egy még égő lidércet. De az árny megállítja azt röptében, anélkül, hogy hozzáérne, és egy férfi körvonalát rajzolja meg vele. Anna Makkaira ismer. A fényember vonaglik, ám árnyéka mozdulatlan és szarva van.

Makkai hazaérkezik. Útközben vészbannyák kerülgetik, de jóslatukat nem érti, vagy nem akarja megérteni. Annával hűvös, kerüli. Pár nap múlva meg-nősül. Mindegy neki, hogy kivel. Míg menyasszonyát vezekzteti, Anna a szobájában őrjög, majd magához rendeli szép szolgáját, és lefekszik vele. Közben Makkai érzi, hogy nem ő szeretkezik a menyasszonnyal, s kirohan megkeresni önmagát. Anna szobájának ajtaja nyitva, Makkai döb-benten látja, mi történik, kitámo-lyog az udvarra, lóra ül, és bele-vágtat az éjszakába. Még tagadja, hogy szerelmes, próbálja bema-gyarázni magának, hogy csak a húga érényéért aggódik. Másnap menekülésre szólítja föl a szolgát, de az tudja, hogy annak, aki boszorkányba szerelmes, sorsa mindenképpen a halál. Makkain még nem uralkodott el annyira a Sátán, hogy orvul gyilkoljon. Párbaft ajánl föl, hadd döntsenek a túli hatalmak. De a Sátán győ-zelméhez az ő győzelme szüksé-ges.

Estére ér haza, és Annához si-et. Utolsó esélye annak, hogy An-nát ellökje magától az, hogy bevallja neki, hogy megölte a sze-retőjét. De Annát ez nem érdekli, a nyakába borul, zokogva csókolja, nem sebesült-e meg. A szobá-ban Erdély legbűnösebb, de leg-szenvedélyesebb és leggyönyörűbb párzása veszi kezdetét. A folyosón, az udvaron, a lápon a sötét hatalmak, a levágott fejű kísértet, a lidércek, a vészbannyák és gonosz uruk ünneplik győzel-müket.

A reggel egy új világ kezdetét jelenti. Makkai remúltan mene-kül. Beleveti magát a harcba, munkájába. Regényt ír, melyet intelemnek és fogódzónak szán, de érzi, hogy az nem elég áttéte-les, túl nyilvánvaló. Hiába pró-bálja Annára hárítani a felelő-séget. És hiába ajnároz erényes szereplőket, Bethlent, Pált: mind-

annyian érdektelen melléksze-replők. A nászéjszakától Anna peréig minden csak töltelék, csak humbug. Hiába írja újra meg újra a fejezeteket, csak a szavak vál-toznak, a regényt egy más énje írja, akinek valaki-valami diktál. Megpróbálja egy előszóval ma-gyarázni a bizonyítványát. Hogy így a bűnös Anna, úgy a bűnös Anna. Az előszó utolsó bekezdé-sében azonban elárulja magát: "Hogy miért választottam éppen Annát? Igen, hiszen igaz, hogy választhattam volna egy szentet is. Csakhogy a dolog úgy áll, hogy ő választott engem. Tény-leg úgy kell lennie, hogy boszor-kány volt szegény, mert kény-szeríteni tudott rá, hogy úgyszól-va pihenés nélkül megírjam a his-tóriáját. Bizony, ha egyszer valaki a költő fantáziáját rabul ejtette, és sikerült a Pegazus hátára pattan-nia, a szegény pára meg nem áll-hat addig, amíg lovagját át nem röpítette a való égi másának bi-rodalmába, hacsak valamelyik köz-beeső szakadékból nyakát nem szegi vele együtt."

A regény megjelenik. Sokan háborognak miatta, de a kor túl gyors, túl zavaros és legfőképpen túl szubjektív ahhoz, hogy a menny és a pokol harcával törőd-jék. A politika színjátéka fonto-sabb, azt játsszák végeérhetet-lenül Erdély színpadán. Makkai az egyik főszereplő, és jól játszik. Egy profi színész akkor is el tudja játszani szerepét, ha közben más-ra gondol.

De Makkai tudja, hogy a szín-játék földi, esendő és mulandó. És tudja, hogy regényét — nem a papírformába öntöttet, a másikat — figyelmes olvasók, tévedhetet-len kritikusok elemzik valahol.

És Makkai azt is tudja, hogy két ország kapuja zárult be előtte. Az egyik ország Erdély, gyötrel-meinek színtere, ahol nincs ma-radhatása, mert itt Anna nem lehet az övé, a másik pedig Isten Ország.

Már rég nincs Erdélyben, bár teste csak pár év múlva indul ké-resésére.

Mert a másik regény végén, midőn Annát halálra ítélik, és Anna, a boszorkány, megszökik a siralomházból, ördögszekér várja. Az ördögszekér szédülete-sen száguld utasával, az éjszaká-ba, el, messze Erdélytől. A dia-dalmaskodó sátáni szerelem, a választott kárhozat, a való belső másának birodalma felé. A bak-ról pedig még egyszer visszavi-gyorog — Erdély felé — egy kereszténységét a Sátán kínálta szerelemért eldobó, perverz re-formátus püspök arca.

SERÉNY MÚMIA 140

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '99

ANDREI BODIU

319

Itt lakom én. A 16-os
bentlakásban nehéz sanyargató dolog
gyereket nevelni és a nővéremnek is
gyereke van anyám pedig négyünket nevelt fel
és íme itt vagyok 21 évesen egy könyvvel a
kezemben elnyúlok az ágyon vagy az asztalnál ülök.
Itt és most. A 319-es szobában.
Innen már értem a dolgokat;
az erős fény nyaldossa
a hajszálakkal és porszemcsékkel
tele szőnyeget.
A vékony fehér és vörös vászon szálai között
a gyalogátjáró az útburkolat az emberek
a fák a pad a pontos
redőzetek.

Innen már értem a dolgokat;
sárga autók suhamak el
tavasz
van a magasban
párosodnak a madarak a magasban
van még egy emelet
valami közelibbet keresek
egy
szelet kenyeret.
Itt lakom.
Van ágyam ruhásszekrényem
halkonzervek a szekrényben.
Nem vagyok egyedül.
Itt él Kuki / a Moca-nők
rákfeneje / a nagy iszákos és a
költők / Harry Desinger és
maga Blasie a fehérneműs asszonyosság
aki itt tölti a fél életét.

A szobám
egy hajóablak melyen az utazás irányát követem. Milyen
szép hangjuk van a hajótörötteknek. Hangok
amelyek elnyomják a szelet amelyek
a magányt lekopogják melyek görcsbe rántják ujjaimat
majd szétválasztják őket és
a kéz nyugtalankodik
mint egy fehér zászló egy sztaniol oszlopon.

Itt formálok én egy új
személyiséget.
Itt határozom meg a kezdetet és a véget

a délutánok itt találunk.
Mostantól ez egy más
bentlakás ettől eddig
amikor és ahogyan
ahol és amennyit és amiért
és főképpen az
aki
belépett az ajtón
akivel társalogtunk
s amit beszéltünk
elmondhatom mindazt amit a városról
tudok iskolái vannak és börtöne és van
egy polgármesteri hivatal és személyiségek vannak és
minden ember ruhát visel itt
megáll a lélegzet szuszogva keveri
a szavakat a tettekkel és téged is
összezavar itt.

Belépsz közeledsz megcsókollak leülsz.
Tekintetedből két utca szünetik.
Az egyikben egy gazdaasszony porolja a szőnyeget
egy betonkeverő robog el száz
pionír tapsol és hogy
megértsél
túl árnyék van megnőtt a repkény belepi
arcaink és akkor csend lesz próbálom
mondani.

"Jobban meg kell néznem az elosztótáblát
amikor a fény közvetlen rásüt amikor
megy le a nap róla írok
és a versről
amelyet a tegnap írtam
róla de most közeledem
hozzád fülemben a lift
ajtájának hangja visszhangzik
vagy a nagy építőtelep vagy
a harmonikáé melyet
a fiatal munkás tart a kezében."

"Ám az is lehet hogy a festő egy fényképet
alakított át lehet a költő
volt hazug vagy grafomán
és te is csak egy vagy
a felsorakozottak közül
mialatt én
sétálok az utcán
s a szál amely hozzád köt
egyre vékonyabb."

Itt lakom. A fénylő nap alatt.
A sugarak végeinél.
Itt lakom. Egy vakító neonfény alatt.
És az árnyék száz darabra bomlik
és lélegzik és mozog.

"Hát itt hogy is tanulhatnék?"
A sötétben kinyitják mások is az ajtót.
Szörnyű huzat van.
"Ki matatott az elosztótáblánál?"

JUSTIN PANJA

Nyugtató gondolatok kézikönyve

Újra úgy gondolom: a szeretet legmeggyőzőbb érve a család. Egy lakásban (jobban mondva egy házban) nem lehetsz teljesen önmagad, nem találhatsz magadra, csak ha a dolgaidd összevegyülnek az asszonyod s gyereked dolgaival: egy könyvön hanyagul, lágyan elsimuló sál, a fotel karján, melyben vacsora előtt néhány percre megpihensz, hosszú, szőke hajszál, vállfán kék selyemruha a könyvszekrény valamelyik polcára akasztva, a sült krumpli illata keveredik a fiad kezében burrogó rendőrautó zajával, doboz cigaretta a jó öreg Ázsiából hozott karkötő mellett; s a fürdő! igen, a fürdő izgalmas világa: villanyborotva az arcfesték mellett, a három fogkefe: a tied (kék vagy zöld), az övé (piros, rózsaszínű vagy sárga), a gyereké (színes), a felaggatott törülközők, egyik mindig valami félreeső helyre dobva, a te illatszereid: sötét fémtubus az ő élénk színűre festett flakonja mellett, és a kagyló fölötti tükör alatt, a polcon, szétszórt hajcsavarok, kenőcsök és néhány tubus fogkrém, fekete köves ezüstgyűrű s a pamacs, amelyik sosincs rendesen kimosva, jobb oldalt ottelejtett indiánfigura, amivel a gyerek játszott múlt vasárnap az illatos habfürdővel teli kádban.

Magasztos a személyesített rendtelenség harmóniája. És bűn lenne rendet rakni ebben a csodálatos felépítésben, ahogy néha gonoszág asszonyod életébe vagy fiad gyermekkorába beleavatkozni. A férfiak — szorgalmasan és rendezetten — gyakran, kitartóan próbálják ekképp tönkretenni őket.

El kell jutnod odáig, hogy akarjad: ők (asszonyod és gyereked) lényed részeivé váljanak, mint ahogy májad, tüdőd, gyomrod.

Asszonyod azok közül a fénybe borult asszonyok közül való kell legyen, akiket észre kell vened.

Az asszony a férfi Istennel kötött szerződése.

Akarat és tisztesség: ugyanaz.

Ahogy az utólag kiderült tények hamis benyomást keltenek, úgy gyakorta a boldogságot csak az ifjúkorban kimondott vagy átélt apróságokra építhetjük.

Ifjúkorban a boldogság oly méretű, hogy negatív, vagy éppen ellenkező lelki állapotokat válthat ki, vannak fiatalok, akik átélnek a szenvedés örömét, az elnyomás, megcsalás, elárulás örömét/gyönyörét.

A legtöbb nemes és csodálatos dolog (hogy eljusson a mostani fokára) kialakulásának kezdetén — ifjúkorában — sok kényszerített kellett elszenvedjen.

Amennyire ostobán hangzik, annyira egyszerű a kamasz szájából: "Nekem rengeteg jó barátom van és egy lány, akivel néha elmegyek a diszkóba", csodálatra méltó a tejfelesszájú gondolat, ami úgy tízenyolc éves koromban jelent meg elmémbe: az ország egy csoport barátból álljon, azt szeretném.

Néha emberibbek vagyunk, mikor álmodunk.

Idős korban a boldogság csak valami állandósulással kísértő hatalmas öröm következtében jelentkezik, valamilyen beteljesé-

dés után. Idős korban a kiábrándulás rosszindulatúvá válhat.

Midig, Krisztus előtt és után is, mai napig, számtalanszor elhangzott: "manapság nagyon nehéz, annyi akadályt kell leküzdeni...", és az emberi lény örökös melankóliájával folytatódott: "nem úgy van, mint régen..."

Ez az örökös elégedetlenség és a hit, hogy a múlt mindig felsőbbrendű, mint a jelen vagy jövő ("s mi vár még ránk...") hamis, az állandóan gyenge, beteg, jellegtelen, nemtörődöm alakokra utal, a világ lusta töltelékére, néha szükséges (vannak munkák, melyeket csak ők tudnak elvégezni), de nem elégséges vagy kötelező kellekre.

Felfogásuk zaklatása ellen csak úgy védekezhetsz, ha elfogadod létezésük, akár két állat felismeri egymást, ha figyeli a másikat darab ideig, majd közömbösen elfordulnak, tovább mennek vagy végzik dolgukat; elfogadják létüket, mint Isten adta, önmagától értetődő dolgot.

Nem kell elfelejteni, hogy amint valamilyen semmiség feldúlhat mindent maga körül, legyűrhet rendet, szétdúlhat tartalmat, úgy egyetlen szó a dolgokat harmóniába helyezheti, tiszta, isteni természetességükbe rendezheti.

Mindaz, ami körülvesz bennünket, bizalmat ad és gondoskodik rólunk, evilági és túlvilági éltünkben egyaránt. Nézhetjük úgy is a dolgokat: a víz, az óceánok, a tengerek atyjai minden élőknek; a föld befogadója mindannak, ami valaha élő volt. Bizonyítéként a víz elringat (mint gyöngéd szülő, bölcsődalt dúdol), a föld figyelmeztet, megkínó, fenyeget, mikor kell, kimerít, majd szépen megöregít, visszahúzza a földre.

Csodálatos lenne, ha a rosszat a jó szertartásának részévé tehetnénk. Kiszámíthatjuk és megelőzhetjük a rossz tetteket úgy, hogy a jó érdekében hasznosíthatjuk és beiktassuk (hozzáadjuk) a jó szertartásába.

Nyugtalanító gondolatok kézikönyve
Manapság, modern és újító eszményképek hatására, az emberek az egyszerűtől a bonyolult felé irányulnak. Én megpróbálom rábírní őket a fordított út megtételére: bo-

nyolult dolgokból kiindulva jussanak el az egyszerűekhez. Arra törekszem, hogy hétköznapi élményeket váltsak ki bennük, amelyekre unalmas vasárnapjaikon kellemesen emlékezzenek vissza. Azt kívánom, a többség megértse.

De az érdektelenséget nem könnyű elűzni.

Az emberek tisztelik azokat a dolgokat, melyeket nem értenek meg, és becsülik azokat az embereket, akiket nem értenek meg. Ezért néha szeretnék annyira jellegtelen alak lenni, hogy magányosnak érezzék magukat jelenlétemben; vagy annyira fontos, hogy újjálag magányosnak érezzék magukat jelenlétemben.

Megértettem, hogy sokszor a jó modor kiváltságos helyét át kell adja a határozottságnak. Ezért én hiszek ebben a mentségben: egyszerűsítsd bármelyik szükségletered, kivéve a szíved vágyait.

Csak ahogy semmiféle bonyodalom nem jár egyedül, úgy a mentség sem jelent feltétlen szabadságot.

Mindaz, ami nem természetes, számunkra végzetes.

Sietsz, hogy találkozz valakivel, fogadjál valakit az állomáson, repülőtérén, buszmegállóban, egy utcán vagy a város központjában, a műemléknél, és akkor izgatott vagy, minden más dolgot elkapkodva végzed, ne hogy lekésd a találkát, udvariatlannak vagy rossz modorúnak tűnjél (vagy ami még rosszabb: nehogy késésed másképp értelmezzék), sietsz, elhalasztasz más találkozókat / találkákat, megkérdezed barátaid, hogy segítsenek elvégezni dolgaiddat, melyeket addig kellett volna magadnak megoldani, szakmai (esetleg családi) kötelességeid átpasszolod, elhalasztod a hét, a hónap más napjára, vagy talán évekre elodácsol bizonyos dolgokat, melyeket aznap elvégezhetnél volna — úgy érzed, túl sok idődet venné igénybe, sőt: azt gondold, hogy mindez nem is annyira fontos, mint ahogy néhány perce hitted, mielőtt telefonon mondták, hogy fogadnod kell az állomáson / repülőtérén / buszmegállóban / stb. azt a számodra kedves valakit, taxival hazarohansz, lefoglalsz estére egy asztalt bizonyos vendéglőben, megfürdesz, felveszel egy öltönyt, nem teszik, másikat veszel fel, végül nadrág és zakó mellett döntesz, a cipő gondot jelent, az ing másikat, nyakkendővel, vagy anélkü? (ha nyakkendőt teszel: melyiket?), hívnál egy másik taxit, mindenki telefonja foglalt, kirohansz az utcára (vigyázat: mindez idő alatt fanatikusan nézed az órát, nehogy elkéssél), kinn fúj a szél, esik vagy havaz, nincs türelmed várni, megkérdezed egy szomszédot, hogy vigyen el az autójával, feszélyezetten megkéred, kerüljön egy bizonyos virágüzlet felé, ő maga elé mormogja: "rendben, szomszéd, semmi gond..." (te utárod a "szomszéd" megszólítást és a "semmi gond" szót is, de most mélyen hallgatsz, nyelsz egyet, sőt, még rá is mosolyogsz erre az emberre, akit ki nem állhatsz), odaérsz a virágüzlethez, hány szál virágot vásárolj és milyent? (a "sófőr" közben unottan rágyújt egy cigire — valójában ideges: ő is utál téged), megvásárolod a virágokat, gyorsan vissza az autóba, folytatjátok utatok az állomás, buszmegálló, repülőtér vagy a szóban forgó utca felé, arra gondolsz, hogy rosszul választottad meg a virágot, talán számukat sem jól, egyre idege-

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>>>>>>>>>

11

JACK BARNES

Apám, a rablóvezér

(western)

(Folytatás szilveszteri számunkból.)

**NYOLCADIK FEJEZET
amelyben Thomson káplár
elmegy, a bölények pedig
visszatérnek**

Tom Spencer régóta nem ült lovon, s most, hogy rákényszerült, egy órai lovaglás után már kényelmetlenül érezte magát a nyeregben. Nem lehetett azonban kibújni alóla, hivatali kötelességei közé tartozott, hogy a város körzetében elkövetett gyilkosságok helyszínén személyesen tartson szemlét.

Fort Royal határába érve elszörnyedt az eléje táruló látványtól: az útszéli fákon akasztott emberek himbálóztak véresre verve, megkínózva. Rigoletto alapos munkát végzett: mindenükből kifosztotta az Aida bandáját szétverő telepeseket, szekereiket felgyújtotta, s csak a nők meg a gyermekek maradhattak életben. Ezek csoportokba verődve vigasztalhatatlanul zokogtak, s a törvénybíró megrendülten nézte a szerencsétleneket anélkül, hogy ereje lett volna bár egy vigasztaló szót szólni hozzájuk. Igaz: ember itt már nem segíthetett, s Spencer bíró számára nem maradt más hátra, mint hogy meghozza a szokásos intézkedéseket.

— Thomson, fiam! — intette oda kíséretéből a káplárt.

— Parancsoljon, uram!

— Kísérje be őket a kolostorba, a kedves nővérekhez!

— Igenis, uram!

Egy negyedóra múlva a csoport, Thomson felügyelete alatt, vánszorogva elindult a zárda felé. A fiút igencsak megrendítette az, amit látott, s érezte, hogy jó lenne most néhány keresetlen szóval valami vigasztalásfélét mondani nekik, de csak annyira telt tőle, hogy:

— Ne maradjunk le! Igyekezzünk lépést tartani az elsőekkel! — s úgy érezte, hogy a legmélyebb emberség hangján sikerült szólnia.

A kolostor masszív kapuja ellenségesen meredt rá az érkezőkre, körben síri csend honolt. Thomson tiszteletteludóan koppintott rá néhányat a kopogtatóval. Eltelt egy negyedóra, és belül semmi mozgás. Ekkor a káplár ismét kopogtatott. Újabb tíz perc, "légy szárnya se kinn, se benn..." Thomson ekkor a puskatussal négyszer istentelenül rávert a tölgyfaajtóra, s a súlyos döngést sokáig visszhangozták a falak.

— Mi a fészkes fenét dörömbölsz? — vicsorgott egy hang a kapu mögött, s megmozdult a kémlelőlyuk ajtócskája.

— A kedvesnővéreket keresem!

— Én vagyok az.

— Kedvesebb nincs?

— Nincs.

Kinyílt a kapu, és egy olyan csúnya, vén apáca lépett ki rajta, hogy Thomson lova ijedten hőkölt hátra. A káplár nehezen tudta megfékezni a megbokrosodott állatot, s mire

az lecsillapodott a felkavaró élmény után, nővérek egész csoportja gyűlt ki a kolostor elé. Mindjárt gondozásukba is vették a kifáradt, elcsüggedt csapatot, s a főnöknő kedveskedve fordult a katonához:

— Baj érte ezeket az asszonyokat?

— Rigoletto hajnalban tizenhárom telepest akasztatott fel a város szélén.

A főnöknő kereszttel vetett, majd kezébe vette a rózsafüzért.

— És házastársi kötelék fűzte őket ezekhez az asszonyokhoz?

— Akkor igen. Most már a gyümölcsfákhoz fűzi őket kötelék. Ott himbálóznak a szélben, és uram bocsá' távolról rakoncátlanokó sihedereknek néztem őket. Közelebb érve ismertem fel, hogy nem sihederek, és a játék véresen komoly.

— Ki irányította őket ide?

— Thomas Spencer törvénybíró úr. Hogy menedéket kapjanak néhány napra, ha lehetséges.

— Lehetséges — bölintott a főnöknő. — Az Úr legyen irgalmas a gyilkosokhoz...

— Hát csakis ebben reménykedhetnek, főnöknő. Mert ahogy a törvénybíró úr arcát néztem, az irgalmasságot teljesen Istenre ruházta át.

— Adja át az üdvözetemet a törvénybíró úrnak, fiam. És ne aggódjon ezekért a szerencsétlenekért. Itt jó helyen lesznek.

Tom Spencer magába roskadva ült az irodájában. Életében először érezte úgy, hogy nem tud lépést tartani az eseményekkel. Vasárnapi jó hangulata, könnyedsége már rég- rég- régen a múlté volt, noha alig három órája búcsúzott el a két derék fiatalembertől, akik közül az egyiket — nem kis öröme — hamarosan a vejének nevezheti. S hirtelen az jutott eszébe, hogy ha majd megöregszik és belefárad az örökös tehetetlenségbe — amittől már nem is áll túl messze —, egy olyan keménykezü, energikus férfinak a kezébe kellene továbbadni a hivatalt, mint ez a Ted Barnes, aki talán eredményesebben tud majd fellépni a vérszemet kapott rablóbandákkal szemben. De nem, azért még ő sem mondta ki az utolsó szót! Túl fiatal ahhoz, hogy nyugdíjazzák, s mihez is kezdene, ha a családja elesne ettől a biztos pénzforrástól? Meg aztán úgy maradjon fenn a köztudatban, mint elődje, akit a nép szája Lepkephing Joe-nak keresztelt el, mert soha egyetlen golyót sem lőtt ki a gonosztevők ellen, s akiről azt híresztelték, hogy a rokonai is tagjai egyik-másik bandának? Hogy nézhetne majd tiszta lelkiismerettel Ted Barnes szemébe, ha a háta mögött tutyimutyiként emlegetné a lakosságot?

És ahogy így gerjesztette önmagában a harci kedvet, az élet lassan ismét visszatért belé. Valamiféle olyan nekibuzdulást érzett, mint hajdanában, amikor még nem volt se felesége, se lánya, és az Államok minden sarkában otthon érezte magát. És örömeben kurjantott, ha megtudta, hogy újabb expedíciót kell vezetni a harciaskodó rézbőrűek ellen, mert akkor a kaland volt az éltető eleme, és a kiapadhatatlan kalandvágy, mint telhetetlen feleség, naponta megkövetelte a magát.

Felugrott az asztala mellől. A döntés percek alatt megszületett benne: pályafutása utolsó hőstettét fogja végrehajtani, amely majd az utókor előtt hosszú ideig dicsfényrel aranyozza be Tom Spencer törvénybíró nevét. Annak idején, mielőtt Fort Royalba helyezték volna törvénybírónak, Marshall tábornok magához hívatta és szó szerint ezeket mondta:

— Thomas fiam, én megbízom magában. Ismerem a jellemét és tudom, hogy nem fog elhamarkodottan vagy meggondolatlanul cselekedni. Ön tudja, hogy az Államok hadereje gyenge lábakon áll. Egyelőre. Arra mindenestre képtelen, hogy átfogja az ország egész területét, ezért kénytelen-kelletlen a sokk-terápia módszerét alkalmazzuk, és csak ott vagyunk jelen, ahol az elengedhetetlenül szükséges. Haderőnk indokolatlan igénybevétele beláthatatlan károkat okozna az országnak. Ezért arra kérem, hogy csak a végső esetben, mintegy utolsó szalmaszálként folyamodjon hozzánk. Mert az Államok hadserege nem hagyja cserben a tisztjeit, és ha hív, jönni fogunk. A titkos kód: "A bölények visszatérnek." Ennyit üzenjen, és mindent érteni fogunk. De reménykedjünk, hogy erre nem kerül sor.

Marshall tábornok reményei azonban szertefoszlottak. A fekélyes sebhely, Woodkins, megfertőzte környezetét, a műtői beavatkozás halaszthatatlannak látszott. A lakosság zúgolódása robbanással fenyegetett, és ez a közhangulat nagyon kedvezőnek ígérkezett egy nagyméretű katonai akció számára, amennyiben az önkéntesek nagy tömegére is lehetett számítani, a reguláris katonaság mellett. Tom Spencer néhány napig régi katonai kézikönyveibe temetkezett, majd Fort Royal és környéke térképeit bújtta hangyaszorgalommal, míg végül a negyedik napon Thomson káplár fontos üzenettel a fővárosba indult.

A papíron ennyi állt: "A bölények visszatérnek."

**KILENCEDIK FEJEZET
amelyben Traviata úgy dönt:
felköti a gatyáját,
Rigoletto pedig egy emberét**

A tivornya elérte a csúcspontját, a whiskytől zavaros fejű emberek részegen heverésztek, s alig ketten-hárman voltak képesek elbotorkálni a söröshordókig, hogy mozgásképtelen társaiknak utánpótlást biztosítsanak, legalább egy-két korsó erejéig. A vezér elégedetten nézett végig a kifulladás társaságon:

— Testvérek vagyunk mind — dünnyögte a mellette bóbiskoló helyettesének. — Mind egyért, egy mindenkiért. Don Giovanni meg a Halhatatlan kezét csókolhatnának nekem. Hosszú ideig nem kell majd fájjon a fejük a telepések miatt.

— Ez így igaz — morogta a társa, s homályos tekintete a füstfelhőbe veszett. — Nemcsak kezét, máshol is megcsókolhatnak mind a ketten, ezt én mondom... Hadd tudják meg, hogy velünk nem lehet izélni... kukoricázni...

— Gyorsan kell cselekedni, meglepni őket, hogy fel se ocsúdjának... ez a lényeg... Szegény Aida... nagy marha volt ő világeletemben, üresfejű, hencegő fráter, de Istenem, halottakról vagy jót vagy semmit...

A vezér bozontos bajuszán sörhab csillo-

gott egy darabig, majd beleveszett a szörslak sűrű, fekete bozótjába. Alacsony homlokú, törpe növésű, de meglehetősen hájas férfi volt, megjelenése enyhe rémületet keltett az emberben, amit csak fokozott durva, rekeszes hangja, bárdolatlan, nyers modora. Fürge járású fekete szemei gyors észjárásról tanúskodtak, s ezt csak alátámasztotta a tény, hogy négy város csendőrsége több mint egy évtizede reménytelenül fente rá a fogát, minden csapdát kiszimatolt, minden kelepceből kibújt. Hirtelen haragú volt, bosszúálló természetű, s a környék lakói számtalan rémtörténetet meséltek róla. Állítólag ahová eljutottak ezek a történetek, ott látványosan megnőtt a szófogadó gyerekek száma. Ő állt a Woodkinsi Egyezmény hátterében is, amely hallatlanul sikeressé és egyben biztonságossá tette a környék bandáinak a működését. Szigorúan őrködött a betartása fölött, egy percig sem habozott, ha a jó példával kellett elől járnia. Kegyetlensége megintathatatlan tekintélyt biztosított számára emberei körében, és sokan az ifjabbak közül őt tekintették a példaképnek.

— Bob! — horkant oda a helyettesének. — Vidd azt a kis vadmacskát a szobámba!

Bob engedelmesen elcammogott, a vezér közben újabb korsó sört engedett magának. A nagy zsivaj nem zavarta, gondolatai messzire elkalandoztak. Fort Royalban biz-

szemeit forgathatta rémülten erre-arra, a szabadság legcsekélyebb reménye nélkül. Rigoletto kedvtelve nézegette egy darabig vergődő áldozatát, majd — amikor már nem bírta türtőztetni magát — éppen csak a legszükségesebb helyeken oldozva fel a lány kötelékeit, többször egymás után a magáévá tette. Később elégedetten szivarra gyújtott, s a lemeztelenített, féláljult lányt magára hagyva visszament a cimborái közé.

— Mehetsz — vetette oda hanyagul Bobnak, aki sietett is azonnal fenéig élvezni ezt az alvezérnek kijáró privilégiumot. Rigoletto sört engedett magának s lehunytt szemmel éppen teljesen átengedte volna magát a hús ital élvezetének, amikor a szobát pisztolydörrenés rázta meg. Az ezt követő dermedt csendben elsőnek a vezér tért magához:

— Mi volt ez?! — ordította a képéből kikelve, hogy ijedtségét leplezze. Félmegzenél, egy szál ingben, Bob is megjelent a lépcső tetején, s mint alvezér kötelességének érezte, hogy rögtön a főnöke után ő is elüvöltse magát, persze: kissé átcsoportosítva Rigoletto szavait:

— Ez mi volt?!

Pillanatokon belül egy, az italtól és a félelemtől féláljult alakot cipeltek elő, lefegyverezve, karjait hátracsavarva.

— Mit tettél, te szerencsétlen?! — förmedt rá a vezér.

gatta a sörét és dühösen konstata, hogy korábbi derűs hangulata elpárolgott. És nem is sejtette, hogy a mai napnak ezzel még nincs vége. Ugyanis szürkületkor a Fort Royalból visszatérő embere olyan rossz híreket hozott, hogy Rigoletto egész este elsötétült arccal meredt maga elé, majd álmatlanul töltötte az éjszakát.

— Az emberi élet végső célja — mondta Don Giovanni — a fájdalomtól és a zavaroktól való tartózkodás. Mindent, ami nyugalomunkat megzavarhatná, távol kell tartanunk magunktól. Tartózkodni kell tehát nemcsak a politikától, hanem lehetőleg a házasságtól is.

Tedd Barnes felnevetett: — Epikurosz, nem?

Giovanni mosolygott:

— Fiatal barátom, az ember ha rád néz, hajlamos elhinni rólad, hogy eszed is van.

— Hej, Giovanni, nem tudod te, hogy milyen súlyos betegség az enyém...

— Sejttem. És ha hiszed, ha nem, én nem irigyellek. Mert el fog jönni az a nap, amikor szívesebben lennél kövek közé bűvő gyfk, a föld mélyébe húzódó vakond vagy ablakrepedésben szendergő légy, mint Ted Barnes, a Halhatatlan.

Szóltanul poroszkáltak egymás mellett. Az út porában kölykök hancúroztak, az emberek kis csoportokba gyűlve izgatottan tárgyalták az eseményeket. Rigoletto hajmeresztő kegyetlensége forrongásba hozta a Fort Royalbelieket, többen hangoskodva követelték, hogy vonuljanak Tom Spencer háza elé és kényszerítsék, hogy hadat üzenjen a banditáknak. És a hangoskodók csak még jobban nekitűzültek, ha észrevették, hogy a lányok és az asszonyok némely falkája tiszteletteljes szájatást szentel fületlen-farkatlan locsogásuknak.

— Húsz esztendeje, hogy itt törvénykezik — harsogta egy alacsony termetű, elnyűtt ruhájú város lakó —, de még rablót nem láttam lógni Fort Royalban! Ki látott olyan macskát, amelyik csak lesi az egeret, de nem fogja meg?! Tessék, oda jutottunk, hogy ha kidugod az orrod a Fort Royalból, nélküle jössz vissza a városba!

— Mit fecsegsz itt össze-vissza?! — ugrott ki a csoportból egy másik férfi. — A törvénybíró úr semmiért nem hibás! Ha a macskának levágják a körmet, nem foghat egeret. De te, lássuk csak, hány alkalommal mentél oda hozzá, hogy: itt vagyok Spencer úr, segítsek: menjünk a rablók ellen?! Eddig persze mindenki benn kuksolt a házban, hogy nehogy kilyuggassák a becses irháját. De most, úgy látom, a vihar feldöntötte a kukákat, mert a sok szemét mind kiömlött az utcára!

— Szóval én neked szemét vagyok?! — vörösödött el dühében a kicsi.

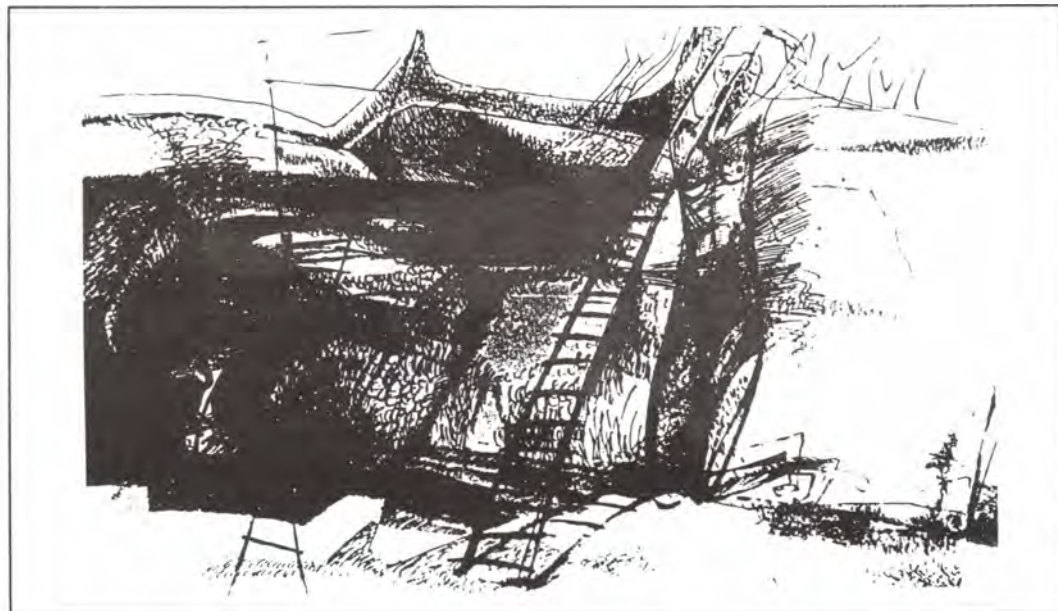
— Mégpedig a javából! — mondta a másik, mire akkora pofont kapott a kicsitől, hogy kiszökött a szeme. Szó szerint. Csak estefelé lelték meg a porban a suhancok s vitték haza neki az üvegszemét.

Tedd és Don Giovanni, akik tanúi voltak a jelenetnek, nevetve sarkantyúzták meg lovaikat.

— Rigoletto kissé elvetette a sulykot — mondta Tedd.

— Nekem is az az érzésem. És majd elvárja tőlünk, hogy az Egyezmény értelmé-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

tosan nem hagyják majd szó nélkül a tegnapi rajtaütést, de hát ennél nagyobb viharok is gyülekeztek a feje fölött, s azokat is mind odébb fújta a szél. Hála az Egyezménynek nem egyedül kell szembenéznie a következőkkel, s ha a három banda összefog, hét város csendőrsége sem bír majd velük.

Időközben Bob visszatért s röhögve jelentette:

— Kezdheted főnök, a szelídítést. Egyelőre még erősen körmöl, harap, fújtat, de ahogy elnézlek téged, nem sokáig...

Rigoletto megigazította a derékát, majd magabiztos léptekkel az emeleti szobájába indult. Már régóta nem volt dolga nővel, s most mindenért kárpótolni akarta magát. Az utolsó lépéseket szinte futva tette meg, s amint a szobába lépett, agyát elborította az izgalom. A lány karikára kötözve hevert az ágyon, s amint megpillantotta a férfit, kétségbeesetten dobálni kezdte magát. Bob — hogy főnökét megkímélje a nőtény visítozásaitól — már jóelőre kendőt kötözött a szájára, így csak az ijedtségtől nagyra kerekedett

A férfi mellére ejtve fejét valamit dadogott, de senki nem értette.

— Megölte Markot! — mondta az egyik fogvatartója, mire a főnök elfehéredett.

— Ismered a törvényt, nem? Tudod, mi a büntetése a testvérgyilkosoknak!

Noha Rigoletto nem érdeklődött tettének oka felől, valaki mégis megpróbálta menteni a férfit:

— Mark belevezelt a poharába és azt vitte oda neki sör helyett!

A vezér elengedte a füle mellett a megjegyzést s intett az embereinek:

— Vigyétek ki és akasztatok fel! Egy más mellé temessétek őket! Testvérek voltak.

A gyilkos ekkor, mintha most ébredt volna tudatára, hogy mibe is keveredett, térdre esett, sirt, rimánkodott, de Rigoletto megvetően fordult el tőle:

— Egy kutya önérvényesítésben fogadja a halált, mint te. Takarodjatok vele!

És miközben odakint folyt az akasztás, és behallatszott az áldozat jajgatása meg káromkodása, Rigoletto egykedvűen kortyol-

>>>>> folytatás a 13. oldalról

ben kihúzzuk a csávából. Megtesszük neki?

— Meg! — bölintott határozottan Ted. — Az adott szó kötelez. Meg aztán sohasem lehet tudni, mikor fordul a kocka.

— Világéletemben gyűlöltem a vérengzést — mondta Don Giovanni. — Egyesek azt hiszik, együtt jár a szakmánkkal. Pedig semmi köze hozzá. Rablók vagyunk, nem mészárosok. Ha védekezni kell, az más. De nekünk elsősorban pénz kell, nem vér!

— Cisz-dúr, te mafla, nem cesz! — hallatszott ekkor egy ideges üvöltés az egyik városzéli házból, ahol valószínűleg a helyi énektanár lakott. — Úgy! Na, még egyszer onnan, hogy "Jöjj, kedvesem..." Rajta! "Jöjj, kedvesem..." Fiszt fogjál! Hányszor mondtam, hogy fisz és nem gisz-moll?

Tedd élvezettel fülelt, a jól ismert szakszavak mintha a fülét simogatták volna. Intett türelmetlenkedő társának, hogy várjon még néhány pillanatig.

— Tehát, ismétlem — folytatta odabent az énektanár. — "Amikor hozzád mentem" kis szext, "Éjszaka volt" nagy szext... És itt nem ártana beszúrní egy szeptím akkordot... Ott pedig, hogy "Bejött jóapád", egy fá-t fogunk!

Szálnalmas gitár-pötyöggetés hallatszott, néhány erőtlén akkord, de hogy a kis dal sehogy sem akart összeállni, Tedék vidáman továbbindultak.

Nem tudhatták, hogy Traviata Donald, a sírásó első gitárleckéjéből hallgattak részleteket.

Tedék távozása után Heléna lebegett a boldogságtól. Sajnos néhány teáscsésze, melyet kitörő örömeben kiszalasztott a kezéből, ebben nem utánozta, és szemtelen módon ripityára törtek a kemény padlózatán. Spencer mama elnéző mosollyal septe össze a cserépdarabkákat, hiszen Helénának minden oka megvolt rá, hogy vidám legyen és elégedett. És eme teáscsészék még mindig jobban jártak, mint jövődöbéli társaik, akik nem Ted távozása után, hanem hazaérkezésekor fognak eltörni, és nem Heléna örömtől reszkető, hanem kemény és céltudatosan irányított keze által. De mit tud erről még az ártatlan lányka, akinek ilyenkor csak szeretője dalos ajka és a fölötte szemérmesen gubbasztó bajuszskája lebeg a szeme előtt? És még álmában is mosolyogva csücsöríti csókra a száját, azt az édes, kicsi, piros ajkát, amelyen majd számolatlanul és csücsörítés nélkül özönlenek ki az emlegetett szentek, mint bakák névsorolvasáskor. De ne rontsuk el szent örömet — hatódott meg Spencer mama, akinek szándéka ellenére ilyen messzire elkalandoztak gondolatai. Ez a Ted egy csinos, okos fiú, s talán boldoggá tudja tenni majd Helénát. Szegény Tom! Rég az ideje, hogy nem volt ilyen vidám hangulatban, és tessék: az a gazember bandita most is beleköpött a levesébe! És az emberek is zúgolódnak. Túl sok baj, túl sok szerencsétlenség, túl sok halál mostanában! Ennek nem lesz, nem lehet jó vége. Elszorult a torka a gondolatra, hogy Tom öregkorára nyeregbe kényszerül és csatát vezethet a rablók ellen, éppen akkor, amikor egy kicsit boldogok lehetnének, és amikor már azt hitte: férje utolsó csatáját a reuma ellen vezette a múlt évben, és többé-kevésbé le is győzte ezt a banditáknál is félelmetesebb ellenséget. Micsoda isteni szerencse, hogy ez a két fiatal ember éppen most toppant be a házukba, amikor az "öreg Tom"-nak a legnagyobb

szüksége van a segítségre! Talán nem is árt, hogy ilyen hamar megtörténik ez az eljegyzés, mert amilyen feszült a hangulat, bármelyik percben kirobbanhat a háború.

— Anya — sündörgött be a szobába Heléna. — Nem gondolod, hogy itt lenne az ideje meglepni apát egy új bőrcizmával?

— Talán igen — mondta kissé meglepve Spencer mama —, de hát nem kerestük a múlt héten, és a kereskedő nem tudott semmit adni...

— Fort Royalban csakugyan nem találunk, de azt mondják, hogy egy közeli településen él egy csizmadia, aki a környéken a legszebb csizmákat készíti. Elmehetnénk, hogy vásároljunk egy párat tőle apának...

— Gondolod? — kérdezte Spencer mama meghökkenve lányának különös ötletén. — És melyik az a település?

— Őö... Woodkins — nyögte ki Heléna és elpirult.

— Ahá — értette meg a furfangot a mamája, s mosolyogva ragadta meg Heléna kezét. — És azt a csizmadiát véletlenül nem Ted Barnes-nak hívják?

— Ugyan, mama! — játszotta a sértődötten Heléna. — Miért kell mindjárt hátsó szándékot látnod a tervem mögött?

— Jól van, kislányom — mosolygott rendületlenül a mama. — Nem vagyok én rossz-

Székely Géza rajzai

hiszemű, csak úgy átvillant az agyamon. Ha ez a kívánságod, hát elmegyünk. Üzenek, hogy tartsanak fenn két helyet számunkra a woodkinsi postakocsin. Azt hiszem, arról apának nem kell tudnia. Vagy tévednék?

— Nem, mama — mondta halkan Heléna. — Igazad van, tényleg jobb, ha apa nem tud semmit az egésztől. Annál jobban fog majd örülni, ha megjöttünk — és hirtelen kifordult az ajtón.

— Hát, igen — nézett a lánya után eltűnődve Spencer mama. — Azt hiszem, tényleg örülni fog.

Tom Spencer lovaglőostorával szórakoztatóan ütögette elnyújtott csizmáinak orrahegyét. Ez biztos jele volt annak, hogy a most körülötte lezajló beszélgetés körülbelül annyira érdekli, mint az, hogy miért rövid a

nyúl farka, s gondolatban már jóval a tárgyalási események előtt jár. Nem szándékozott egyedül dönteni a kérdésről, ezért tanácskozássra hívta a város vezetését és előkelőségeit, hogy meghallgassa a véleményüket, majd rájuk erőszakolja a magáét. A gyűlés kezdete elég zavaros volt, nehezen tudott gátat szabni a kavargó indulatoknak, s jó részt azzal telt az idő, hogy a jelen állapotokat és azok tarthatatlanságát ecsetelték. Főként a város legerősebb famíliájának a férfitagjai, a dúsgazdag Jeffersonok követelték elszántan, hogy — ha tűzzel-vassal is — a rendet a hatóságok állítsák helyre. A törvénybíró felvázolta a katonai akció tervét, s miután végighallgatták, egyöntetűen megszavazták a háború erkölcsi és anyagi támogatását. Attól a perctől kezdve, hogy az öreg Ben Jefferson felállt és belefogott "a mi családunk százötven esztendővel ezelőtt Fort Royal alapítói között volt" — kezdetű beszédébe, a törvénybíró tekintete előtt a tömeg képe elhomályosult, s élénk fantáziája az eljövendő hadszíntéren kalandozott és a gyors, de halálos csapás lehetőségeit latolgatta.

— Elnézést, Spencer úr — szólalt meg az egyik tanácsos közvetlen közléről, s a törvénybíró nem palástolhatta, hogy összerezzen. — Tudja valaki, hogy hol található a Rigoletto-féle banda főhadiszállása?

— Nem, még nem. De a kijelölt időpontban mindent tudni fogunk.

— Van személyleírás a vezérről?

— Nincs. Nem sikerült még olyasvalakivel beszélünk, aki fedetlen arccal látta volna. Csak annyit tudunk róla, hogy alacsony, törpe növésű. De ismétlem: ez csupán idő kérdése.

— És mi lesz a többi garázdálkodó bandával? Őket is felgöngyölítjük?

— Ha beleavatkoznak, feltétlen!

— És bele fognak avatkozni?

— Én nagyon remélem. Úgy szeretném, hogy a béke és a biztonság helyreálljon a környéken. Ahhoz viszont a baj gyökeréhez kell nyúlnunk.

— Törvénybíró úr — szólott közbe a legfiatalabb Jefferson, Robert. — Azt javaslom, hogy a városi tanács ne szivárogtassa ki az akció tervét. Ha a rablók értesülnek róla, felkészülten fognak várni, s jóval több vérbe fog kerülni az eltűrásuk. A lakosság hadd higgye azt, hogy ez a mai gyűlés egyike volt a megszokott havi tanácskozásoknak, és nem született rajta semmi különösebb határozat. És lévén, hogy élet-halál kérdésről van szó, arra szeretném megkérni a jelenlevőket, hogy esküdjének meg, hogy fővesztés terhe mellett titokban tartják az itt elhangzottakat és legközelebbi hozzátartozóiknak sem beszélnek róla. Ellenkező esetben jogos büntetésük legyen a halál.

Tom Spencer kissé színpadiasnak találta a Robert Jefferson által fiatalos hévvel előadott javaslatot, de végül is úgy gondolta, hogy nem teljesen fölösleges és nem ostoba dolog megtenni, tehát kötélnék állt.

Miután a városatyák felesküdtek a Robert által javasoltakra, Tom Spencer bezárta a gyűlést. Aznap este, a vacsoránál — a szokástól eltérően — egy szót sem ejtett a feleségének meg a lányának az elhangzottakról, és ezzel már két nagy titok nyomasztotta a Spencer család lelkivilágát.

(folytatjuk)

Lakatos Mihály fordítása

SZÁNTAI JÁNOS VERSEI

A város ideje

Egy szép napon eltűnt a hajnal.
Az éjszaka után a reggel következett,
mint amikor a lemezen megugrik a poros tű.
Az emberek csodákoztak egy kicsit,
különösképpen a koránkelők.
Hova lett? — kérdezték,
a helyből-kék eget kémlelve.
Hogy nem született kézenfekvő magyarázat, vállat vontak.
Ekkortájt jött divatba a rózsaujj.
Lehet, hogy nem is volt reggel —
vélekedtek a posztijukon álló filozófusok.

Azután eltűnt a dél.
Ez már többeket zavart,
hiszen az ebéddő is odalett.
Meg a harangszó.
Valaki azonban lefújta a port az estebéd szóról,
és véget ért az átmeneti állapot.
A mozik egy ideig vetítették még a Délidőt.
Lehet, hogy nem is volt dél —
köszörműtél a torkukat a filozófusok.

Az alkonyat az esttel együtt veszett el.
Az emberek a fejüket vakargatták.
Nincs híradó, esti mese, vacsoracsillag?
Sehogy sem ment a fejükbe.
Azonban hamarosan elterjedt a hír,
hogy így több idő jut a napi teendők elvégzésére.
Az újságok rendkívüli béremelésekről írtak.
Lehet, hogy nem is volt este —
jelentették ki határozottan a filozófusok.

Azután a délelőtti is eltűnt.
Ezúttal az emberek igazán megijedtek.
Oda a munkaidő, oda a karrier,
a biztos jövő,
a jól végzett munka öröme.
Szakszervezetek, csődbizottságok
és vésetörvénysekek alakultak egyre-másra.

A város tere

Nem tudni, hogyan történt.
A tengerparti város egy nap rádöbrent,
hogy magára maradt.
Különös dolog történt a térrel,
egyszerre kitágult,
határai a végtelenbe nyúltak,
ugyanakkor szinte pontszerűvé zsugorodott,
mint lakozható hely.
Az éter egyik napról a másikra kiürült,
a csend üvegburkát borítva a városra.
A rádió és tévé a helyi adók hullámhosszain
kívül hallható-látható zörejek pusztájává változott.
A pánik hamar elmúlt,
a vég után értelmét veszítette.
Az emberek lelassultak,
méltóságteljes nyugalommal végezték napi teendőiket.

A nyugalom a tág terek sajátja.

Sokan távollelő rokonaikkal,
barátaikkal próbálták felvenni a kapcsolatot,
ám a városból kivezető vonalakat mintha elvágták volna.
A tudós koponyák lakott helyekre vadásztak,
a legmodernebb technikákat bevetve.
A város főterén vasárnaponként megrendezett találkozók alkalmával
beszámoltak az eredményekről.
Vagyis a semmiről.
Idővel elveszett a találkozó tájékoztató jellege,

Egy híres asztrofizikus székfoglaló beszédében
délelőttnek nevezte a reggelt.
Lehet, hogy nem is volt délelőtt —
ellenkeztek hevesen a filozófusok.

Azután odalett a reggel is.
Az emberek fásultan bólogattak.
Értelmét veszítette a felkelés,
az elindulás,
és egyáltalán valamennyi kezdet.
A szemfülesebb szappanopera-producerek
levágták a tévésorozatok nyitó epizódjait.
A politikusok szónoklatai
szinte kizárólag körmondatokban fródtak.
... nem is volt délelőtt lehet hogy
nem is volt délelőtt lehet hogy... —
forgott vég nélkül a filozófusok slejfnije.
A reggelt követte az éjszaka.

Az emberek már várták az eseményt.
Sokan örültek is,
hiszen megnyílt előtük az öröklét kapuja.
Csodáról,
Isten országról,
a Messiás eljöveteléről beszélgettek.
A szótárakból töröltek egyes "vég" elő-,
illetve utótaggal rendelkező címszavakat
(pl. végállomás, végcél, végítélet, végjáték,
végekimerülés, végrendelet,
végtisztesség, végződés,
illetve asztalvég, cigarettavég, századvég).
Lehet, hogy nem is volt éjszaka —
a filozófusok elgondolása kézenfekvő volt.

Most itt szorongunk a délután úszó szigetén.
Az emberek kétségbeesett szenvedéllyel
hódolnak a five o'clock tea divatjának.
A kormány betiltotta a délután áruba bocsátását.
A prohibition-filmek ismét hódítanak a vásznon.
A félvilági mulatókban
aránylag olcsón kapható a hamisított P. M.
Egyes filozófusok már dolgoznak a tételen,
miszerint lehet, hogy nem is volt délután.

az összetartozás érzése hajtotta az embereket a térre.
A remény azonban érdekes módon nem sorvadt el.
Az egyik lélekbuvár jelentős következtetésre jutott
ezekben a napokban:
a remény intenzitása
a helyzet reménytelenségével egyenes arányban nő.
Mi több, az emberek válságkezelő megoldások után kezdtek kutatni.
Az egyik legnépszerűbb változat a világ újranépesítése volt.
Ezt azért kellett elvetni,
mert a város férőkapacitásának nagy része
50 éven felüli volt.
Aztán egy szép napon a város egyik üvegfüvő mestere
különös tervvel rukkolt elő a vasárnapi találkozás alkalmával.
Az emberek megvitatták a dolgot,
egyesek elleneztek,
de a döntő többség elfogadta.
Rég nem látott nyüzsgés vett erőt a városban.

A nyüzsgés a szűk terek sajátja.

Az emberek jegyzeteket készítettek,
emlékiratokat állítottak össze, vagyonukat lajstromolták.
Mindenki megpróbált részt venni a terv kivitelezésében.
Aztán elkészült a nagy mű.
A víz színén lebegett, a város körül.
Egy hatalmas palack.
Portóiról mintázta a mester, ez volt a kedvenc itala.
A szél lassan a nyílt víz felé fújta a palackot.
Benne a város, az üzenet.

SZŐCS ISTVÁN

Mosdattunk szerecsenyeket

Néhány futólagos észrevétel Balázs Imre József Kosztolányi-recepció a Tanulók Könyvtára előszavaiban című tanulmányához

Előélmények az előszavakhoz. Balázs Imre József kitűnő tanulmányában (Látó 5.-6.) igyekszik nagyon tapintatos lenni négy Kosztolányi-előszavammal szemben; (ugyanis a *Furcsa dolgok* című kötet *Ifjúsági Könyvtár* aláírású szövegét is én fogalmaztam)... Seholsem használ ilyen kifejezéseket, hogy például "a korabeli zsurnalizmusok hemzsegése", a marxista, esetleg quasi-marxista, vagy "ál-marxista zsargon" túltengése, a "pártszleng" darabossága, banalizmusa: pedig itt-ott talán kis rosszmájúsággal nyugodtan élhetne velük. Ehelyett elég körülmélyesen igyekszik magyarázni, hogy olyan ideológiai kontextusba akarom beleprésszeli, azaz marxista alapon igyekszem értékelni e szövegeket, amely idegen attól a közegetől, amelyben Kosztolányi művei keletkeztek. Vagyis túlhiszom a társadalmi motivációt, a "haladó elemek" kimutatását, az irodalom nevelő funkcióját, és így tovább; egyszóval Kosztolányit be akarom kebelezni a marxista értékrendbe.

Annak idején Balogh Edgár egyik — eredeti formájában meg nem jelent — előszaváról írott külmunkatársi véleményezésében mindezt erőteljesebben fogalmazta meg: "ebben az előszóban Szőcs vörösrőse akarja mázolni Kosztolányit, ezt a fehérgárdistát!"

Pedig erre a célra jóformán csak egyetlen esetet használtam: a *kötelező szövegeket*. Az ideológiai felkészültség, éberség, harcosság, megbízhatóság akkoriban — az ötvenes években — csakis egyetlen dolgon keresztül tűnhetett elő: a szóhasználat, az obligát kifejezések, rituális fordulatok alkalmazása által; mondjuk így: létezett egy bizonyos "parole-izmus", jelszavasság; s aki nem élt e jelszavakkal, arra kapásból tüzeltek.

Még valamikor 1948–49 táján, egyetemi hallgatóként Krúdy Gyuláról készült témavázlatomban, a Krúdy-alakok világáról szólva, használtam e kifejezést: "tünező-omladozó úri világ"... Gaál Gábor keményen kioktatott: Semmi tünezés, semmi úri világ! Egyszerűen: megrohadt feudalizmus! (Gaál Gábor akkoriban mutatta ki, hogy a *Toldi*: kulák-eposz; hiszen a Toldi családnak szolgái voltak, pl. Bence.) Ez egy darabig elvette a kedvem attól, hogy a nyilvánosság előtt Krúdyról értekeztem.

1950 késő őszen a kolozsvári egyetemistákat pár napra mind kihajtották falura állatösszeírás végett. (Recenzemintul septelui). Egy északnyugat-bihari, nagyon érdekes faluba kerültem; egyik este a helybéli ifjúmunkás (utémé) titkár,

aki különben nem munkás volt, hanem tanítóképzőt végzett, tehát akár érettségizett alaknak is számíthatott volna, érdekes helyi eseményről mesélt: Hát, a múltkor is, itt volt egy tanár (már nem emlékszem, Mihályfalvát vagy Székelyhidat emlegette, honnét jött)... Bartók Béláról tartott előadást... mind csak hallgatom, így a tanítótitkár, hogy így Bartók, úgy Bartók, és sehol végig egyetlenegyszer se Szovjetunió, hát aztán a végén lehúztam a milicistával, és kapott a seggére vagy húszat, hogy tanulja meg...

Sütő András annak idején azt írta Kovács Jánosról, az ötvenes-hatvanas évek legfennforgóbb marxista kritikusáról (akit mindenki csak Prakovszkynak, azaz a *süket Kovács*nak emlegetett), hogy úgy van az ideológiával, mint a vak ember a lámpával: nem azért viszi, hogy lásson vele, hanem hogy neki ne menjenek.

Hát így volt ezzel akkoriban nemcsak Kovács, de minden irodalmár. Az előszók nem azért íródtak — például a klasszikusok esetében —, hogy az olvasóknak kedvet teremtsenek az olvasáshoz; az olvasók kilencvenkilenc százaléka bele se nézett az előszavakba, akárcsak az irodalomkritikák és színbírálatok első bekezdéseibe, mivel azok csak a kötelező frázisok felmondásából állottak: az előszók azért íródtak, hogy a kötetnek neki ne mehesse; — de kik?

Kiknek s miért is készültek előszavak? Balázs Imre József tanulmányának egy passzusából úgy tűnik: nagyon is helyesen látja az előszó stratégiák és taktikák mibenlétét: "A szakértelem hatalma mögött ott van arctalanul egy másik hatalom is, egy olyan gépezet hatalma, amely "láttamozta" a könyvet, és engedélyezte a megjelenését, tehát implicit módon legitimálta az interpretációt. Azóta talán kánonváltás — "hatalomváltás" — történt, azonban a szakértői hatalommal és a felfogás-rendszerek tehetetlenségi erejével továbbra is számolni kell... Ezek az írások gyakran egyfajta "útleveleként" vagy "garanciaként" működtek a már emlegetett arctalan hatalom irányában. Ahhoz, hogy egy szöveg egyáltalán megjelenhessen, szükség volt a "helyes" kritikus olvasat megadására..." (Kiemelés Sz. I.-től)

Azonban annak ellenére, hogy ilyen világosan belátja az előszók akkori szerepét, B. I. J. később szerzőik fogyatékos kultúrájának, kezdetleges irodalomelméleti felkészültségének, vagy csak személyes elfogultságainak tulajdonítja e szövegeket.

Ismétlem azonban: a tanulmány szerzője abban téved, hogy "rendkívül széles körben olvasták és olvassák őket"... Szó sincs erről. A négy Kosztolányi-előszó nyomán (összesen legalább tizenötezer példányban jelentek meg) egyetlen visszajelzést kaptam: az egyikben nyomdahiába — sorcsere — folytán néhány érthetetlen sor keletkezett, és egy gyógyszerész kérdezte csak meg: "ugye nagyon fáradt tetszett lenni, amikor ezt tetszett írni?". Összehasonlítási alapom is van; más, későbbi előszavaimhoz — Camus, Kipling, s főleg az *Ördögsekér*, tízesével-húszasával kaptam az írott és szóbeli megjegyzéseket.

Akkor hát mégis kiknek szoltak? Például a vidéki magyar tanároknak; hogy érveket, előre kidolgozott védekezést adjanak a szájukba, ha a helyi hatalmasságok, mint például az említett utémé-titkár-tanító, előveszik őket: Hát maguk ilyen burzsoá disznóságokat akarnak becsempészni az iskolába?

Továbbá eleve ki kellett fogni a szelet bizonyos mániákus feljelentők vitorláiból, saját puskaaporukat visszasütögetni rájuk. Általában sohasem a magasabb pártirányítás volt a veszélyes, hanem a lenti szintek. És volt néhány kifejezetten ideológiai viperafészek; központjukban gyakran olyan személyiségekkel, akiket ragacsos túlbuzgóságuk miatt *A Párt* is igyekezett durva rúgásokkal távoltartani magától, ám ők, "ha megversz is imádlak én" — sivalkodással csúsztak-másztak a trónus körül. Ilyen volt például A Gaál Gábor utódai kft., kapcsolódva az *Előré*nél 57-ig működő Robotos-csoporthoz. És nagyon ilyen volt Méliusz József, aki, amikor szabadlábra kerülése után engedélyt kap, hogy pofafürdőt vegyen Budapesten, hazatérve siránkozik, hogy lám, ott még mindig mintha mi sem történt volna, még mindig olyanokat látni a könyvesboltok kirakatában, mint például Kosztolányi.

És ilyen volt mindenekelőtt Balogh Edgár, aki nem átalotta leféhérgárdistáznia Kosztolányit, még ha csak referátumban is — ilyet még az elvakult kommunista Nagy István sem tett volna, aki pedig zsigereiből utált minden polgári író... Mai napig rejtély előttem, hogy miért és milyen háttérrel volt az, és lehetett olyan Balogh Edgár, ami és amilyen volt? Akinek pedig a párt által való megrugdosztatásai után, sőt, még a rendszerváltoztatás után is egy arctalan hatalom módot adott a maga elképzelése szerint rajzolni torzképet a romániai magyar irodalomról.

Szóval, az ő feljelentgetéseik-

nek elébe kellett menni. Ők azonban nem tudták, mert nem olvasták Mikszáthot, hogy magasabb helyeken nem szeretik a feljelentgetőket. *A Párt* sajtóközpontjának is (akkoriban még) az volt a modus operandija, mint a *Beszélő* köntösben a budai basának.

Amikor ugyanis a kecskeméti főbíró felment hozzá árulkodni, hogy Czinka Panna dehogyis halt meg, mert itt látták, amott hallották, akkor a basa huszonötöt sózotta kancsukával a hátuljára, a következő szelíd intelme kíséretében: Jegyezd meg, ha én egyszer azt referáltam Sztambulba valakiről, hogy meghalt, akkor az tizenkét öl mélyen nyugszik a föld alatt.

Nemcsak az említettek gyűlöttek Kosztolányit, de sokkal többen; ez néha egész különös módon tört felszínre. Amikor például a nyolcvanas évek elején, valamilyen vitában Kosztolányival érveltem, egyik lírikusunk, méghozzá a legszéles-horizontistább, nem állta meg, hogy oda ne dőfje az orrom alá, zárójelben, hogy: PARDON! Azaz, csak ne nagyon kosztolányizunk, mivel annak idején, az első proletárdiktatúra bukása után, Kosztolányi az *Új Nemzedék* nevű lapban *Pardon* címmel írt rövid ideig egy erősen szélsőjobb hangú rovatot. E pamfletet azóta sem jelentek meg újra, ma már senki sem ismeri őket, mégis többen számon tartják; nekem sajnos, soha kezembe nem kerültek, de bármi is állhat bennük, nem csökkenthetik a Kosztolányi-életműnek másik serpenyőt lehúzó súlyát.

De akkor mégis miért éppen Kosztolányi? Annak idején, 1951-ben nem mint irodalmár, hanem mint "pedagógiai szakértő" kerültem az *Ifjúsági Kiadóhoz*. (Pedagógia-lélektan szakot végeztem.) Kosztolányi (és Krúdy) kiadását éppen azért javasoltam, mert "az irodalomnak egyfajta nevelő, tanító funkciót képzel el az előszóiról — ... a szerzői funkcióhoz tehát ebben a nézetben hozzátartozik a magatartásmodellek, erkölcsi üzenetek átadása". Akármilyen kezdetleges álláspontnak tűnjék ez egy mai irodalomelméletész szemében, szerintem még mindig az irodalom hivatásához hozzátartozik modellek és üzenetek sugallása, legalább is közvetítése. ...Természetesen, az irodalom egészét értve; mivel elfogadok és becslök olyan irodalmat is, amelyik nem akar semmiféle eszményt sugallani; de szörnyűnek tartanám, ha az irodalomból teljesen kivesszük az "elkötelezettséget", a "hivatásvállalást" — ugye, milyen szörnyű, maradi, populista jelszavak? —, egyszóval, ha az irodalmat csak a szerző vagy magyarázó csodálata végett lehetne olvasni.

Nem ismétlem el előszavaimat, de Kosztolányit azért akartam mindenáron kiadatni, mert tőle lehet legjobban megtanulni azt, hogyan kell egyáltalán megszólalni egyszerűen, tömören és főleg — önérzetesen. Sőt, azt sem tagadhatom le, hogy nemcsak *salvus conductus*

kiállíthatása szempontjából, de egyébként is, mindég is szerettem azokat az írókat, akik, mai fordulat-
tal élve "magasfokú szociális ér-
zenységet tanúsítottak". Lehet ez
szentimentalizmus; lehet elfogult-
ság a származásom miatt; de — így
van! E dologban ma is merek élni
bármelyik leböngött korszak retoriká-
jával.

Mindennek ellenére megkérdé-
dezhető: hiszen más íróktól is lehet
magyarul tanulni. Más író is sugall
polgári méltóságérzetet: Ha akkora
volt az ellenállás, miért erőltették?
(Itt, a többszám alatt rajtam kívül
mindég Szász Bélát kell érteni, az
Ifjúsági Kiadó magyar osztályának
vezetőjét, és időnként Majtényi Eri-
ket.)

A romániai magyar irodal-
omban a második világháború
után olyan helyzet alakult ki, ame-
lyik bármelyik magyar régióhoz
képest páratlan volt: az irodal-
ommentes, sőt irodalomellenes —
irodalom kivirágzása. Miután Ta-
mási Áron, Nyíró József, Makkai

irodalomközpontú; de valójában
arról volt szó, hogy sokan — törté-
nészek, filozófusok, mindenféle
más -lógusok —, részesedni akar-
tak abból a kicsiny kegydíjból, amit
az irodalom kisírt a rendszernél
magának; és valóban, sokat le is
mártak belőle. De ezen belül és kí-
vül még egy titkos koncepció is
működött s talán ma is működik
még itt, amelynek belső rugóit ma
sem értem: az irodalom-mentes er-
délyi irodalomé; erről még esetleg
máskor...

Nos, éppen azért, mert Kosztolá-
nyi és Krúdy olyan csak-írók vol-
tak, románosan szólva író-írók,
szorgalmaztuk az elismertetésüket,
a le-gi-ti-mi-zá-ci-ójukat és ez, meg-
történt. Miután kiderült, hogy nem
omlik össze a világ, az Állami Irodal-
mi Kiadó - a Kriterion elődje — is
kezdett kiadni effajta "polgári" iro-
dalmat, és előlünk, ifjúságiaktól, el-
halaszták az úttörőknek kijáró
dicséretet. Így jártam később Mak-
kai Sándorral, Balázs Ferencel is.

Ha B. I. J. átnézi az ötvenes évek

révén dőlt meg a megateokrácia
zsarnoksága. A Tanulók Könyvtára
kiadási tervébe orosz klasszikust is
kellett javasolnom. Gondolkodás
nélkül a Hadzsi Murádot javasoltam,
Tolsztojtól. Arra azonban nem mer-
tem vállalkozni, hogy előszót is én
írjak róla. Elmentem Csehi Gyulá-
hoz (aki akkor még beszélővi-
szonyban volt velem, mert még
nem írtam a regényelméletéről), és
sokatmondó arcjátékkal célozgat-
tam rá: *odafele* azt szeretnék, ha
éppen ő találna meg a módját, ho-
gyan kell találni ezt a művet, amely
olyan kegyetlen képet rajzol a
"mindég igazságos" orosz történel-
mi jelenlétről a Kaukázusban.

Amikor pedig *odafele* kézhez
kapták Csehi előszavát, arra gon-
doltak, ő biztosan tudja, miért kell
ma *éppen ezt* kiadni; és éppen azt
mondani róla, amit. Azt állították,
akik olvasták, hogy tárgyyszerű, ki-
tűnő előszó; engem végig rázott a
hideg, bele sem mertem nézni, ol-
vasatlanul küldtem nyomdába.

Hát lényegében így állottam

ellen kell lázadni, és..." stb. stb.

Hát erről már határozottan *szó
sincs!* A becsület megvédése, a becs-
telenségnek vérral való lemosása
egyáltalán nem a marxista forradal-
miság analógiájára épül (lásd pél-
dál a lovagi eszményeket.). Kü-
lönben is, az európai mesén nőtem
fel, amelynek a lényege a végén a
költői igazságszolgáltatás. Vannak
másféle mesék is, például szibéria-
iak, meg (igen érdekes!) hozzájuk
hasonlóan afrikaiak is, ahol a mese
egyszerűen arról szól, hogy — győz
a gonoszság, a baj. Hogy a rossznak
nem lehet ellenállni. Az európai
"magas" irodalom azt a megoldást
évtizedekkel hamarabb kezdte ja-
vasolni, mint a büntetőjog: hogy
nem ellenállni a gonosznak!

Például a régi spanyol etika iga-
zán nem a marxista forradalmiság
analógiájára épül, de azt vallja,
hogy a becstelen tett nemcsak azt
szennyezi be, aki elkövette, hanem
azt is, akin elkövették, és lemosni
csak egyféleképpen lehet. Nemcsak
az európaiaknál, több más népnél
is, a bátorság, a hősiesség alapelve
egyetlen tétel volt: *ha már vesznünk
kell, ne adjuk olcsón magunkat!* Bi-
zony, mindenki, aki volt harctéren,
tapasztalhatta, hogy nem azok vol-
tak a leggyávabbak, akik megfutot-
tak — azok legalább az életüket
mentették —, hanem azok, akik a
feszült helyzetben agyonlőtték ma-
gukat.

A "bátor közéleti személyiséget"
mindég is olyannak képzeltem el
(bármily mosolygatótnak tartja
egy műközpontúságista irodalmár,
hogy egyáltalán "bátorságot" és
"közéleti személyiséget" képzelek
el), mint Bajcsy-Zsilinszky Endre.
Mint ismeretes, Áchim András, a
parasztpolitikus példátlan módon
megalázta a Zsilinszky fiúk apját:
odaláncolta egy istállóban a jászol-
hoz. A fiak ezt úgy torolták meg,
hogy minden marxista szeminari-
zálás nélkül, rövid úton agyonlöt-
ték a megvadult népevért; ak-
koriban azt mindenki termé-
szetesnek tartotta. És nem véletlen,
hogy 1944-ben Budapesten egyes-
egyedül Bajcsy-Zsilinszky fogadta
lövöldözve a bevonuló hitleristákat
és nem éppen mások. Adott hely-
zetben — írta Babits — *egyetlen em-
ber is lehet a nemzet.*

Dehát, ez már mind csupa zsur-
nalizmus — csóválhatja a fejét B. I.
J.

Párhuzamos olvasatok.

Frázis, közhely, ideológiai tol-
vajkulcs, hivatkozás mértéke: kor-
szakonként arány, közszokás és
-ízlés szerint értékelhető. Min alap-
szik a textus, az idézetek hatalmába
vetett bízalom? Rituálé, vagy litur-
gia; ráolvasás; exorcizmus? *Új ani-
mizmus?* Az olvasó szerint a je-
lenség mindég karrierizmussal
gyanúsítható; régen Marx, Engels,
Pityi-Palkov. Ma Genet, Gadamer,
Derrida, Pithy-Pallcock? *De ma* mi-
től óvhatnak varázsígék és bűvös
nevek? Valamely korszak olvasója
állhat-e erkölcsileg magasabban
írójánál? A szép, új világ vallása
megiscsak bálványimádás?

Sándor, Bánffy Miklós, Jékely Zsolt,
Benedek Marcell elment, vagy el-
menni kénytelenítettett, azon keve-
sek, akik maradtak, mint például
Kós Károly, vagy Berde Mária,
avagy a később induló fiatal tehet-
ségek, mint Sütő András, vagy Szé-
kely János, helyzetük sokféle le-
terheltsége miatt, nem voltak képe-
sek megakadályozni, hogy egy se-
reg ideológus, szociológus, filo-
zófiai intézeti alkalmazott, s ha-
sonló, akiknek egyrésze, mint pél-
dál éppen Balogh Edgár *közíró*nak
nevezte magát, kezébe ne kapja az
egész irodalmi életet. Itt alakult ki
az a páratlan helyzet, hogy egy
adott pillanatban az irodalmat —
irodalomközpontúsággal kezdték
vádolni!

Persze, ezt ügyesen úgy fogal-
mazták meg, hogy "művelődési
életünk" az, amelyik túlságosan

ifjúsági kiadványait, találhat példá-
ul olyan meglepő kiadványokat —
a szörnyű párt-brosúrák mellett —
mint például Chamisso *Schlemihl
Pétere*; vagy E. T. A. Hoffmann. Eze-
ket azzal dumáltam át a Kiadó igaz-
gatóinál, hogy "Marx kedvenc ol-
vasmányai voltak" (valóban, mint-
ha olvastam is volna valamelyikü-
ről valahol valami ilyesmit), és az
egyik előszó írója, dr. Nagy Jenő is
elfogadta ezt a sugallatot.

Másik példa a "legitimizálás"
stratégiájára: akkoriban még dühö-
ngött az orosz szupremácia eszmé-
je; az, hogy az oroszország nemcsak
már a huszadik században, de visz-
szamenőleg a csiszolt kőkorig,
mindenütt és mindég, a társadalmi
igazságosság és a haladás élharcosa
volt, még a prekolumbián Ameri-
kában is egy-két orosz hajótörött,
vagy még inkább bátor felfedező

mindég a *műközpontúság* nemes
eszméjével szembe...

Végül még valamit az irodalmi
hős modellértékéről. Az *Aranysár-
kány*hoz írott előszavamnak egy
gondolatát B. I. J. bár szintén na-
gyon udvariasan, de határozottan
elutasítja: "A személyes állásfoglalás
is megjelenik az előszóban:" "azt
már keserűen nyeli le az olvasó,
hogy mikor mindennel leszámol
(ti. Novák Antal), csak arra van bá-
torsága, hogy a fegyvert maga ellen
fordítsa — és ne ellensége felé." "Itt
a hányavetinek tűnő, gondolatjel
utáni rész a problematikus. Az el-
lenség felé fordítani a fegyvert na-
gyobb bátorság, mint öngyil-
kosságot elkövetni. Az előszóíró
tulajdonképpen a marxista forra-
dalmiság analógiájára építi fel No-
vák Antal helyzetét, ahol a *másik*

AZ EZREDFORDULÓRA MEGJELNIK A ROMÁNIAI MAGYAR KI KICSODA —2000 A SCRIPTA KIADÓ felhívása

Kiadónk 1997-ben jelentette meg először a romániai magyarság mintegy hatezer személyiségének adatait tartalmazó, életművét bemutató kézikönyvét és eljuttatta a hazai és a magyarországi közintézményekbe, könyvtárakba, valamint a világ magyar szervezeteihez. Mivel a kézikönyv jellege és funkciója megköveteli a benne szereplő több százezer adat időnkénti felfrissítését, az ezredfordulóra *Romániai magyar ki kicsoda — 2000* címmel, ez év decemberére újra megjelentetjük közösségünk emberi értékeit felmutató kézikönyvünkét.

Kiadónk célja, hogy számba vegye a politika, a közélet, az egyházak, az oktatás, a tudomány, az irodalom és a művészetek, a média, közművelődés, a gazdasági élet, a sport területén eredményesen tevékenykedő magyar személyiségeket és azok megörökítésre méltó teljesítményét, hogy bemutassa a teljes magyar szervezeti és intézményrendszerét. Ezúttal azok az erdélyiek is szerepelnek benne szócikkükkel, akik nem élnek már Romániában, de munkájukkal elkötelezték magukat közösségünknek.

Ahhoz, hogy a Romániai magyar ki kicsoda — 2000 decemberére elhagyhassa a nyomdát, szeptemberre le kell zárni az adatgyűjtést és -feldolgozást, szerkesztést.

Ezért arra kérjük mindazokat, akiknek szócikke már megjelent az előző kiadásban és levelet kaptak, mielőbb juttassák el a kiadóba a kért adatokat.

Akik szerepeltek ugyan az 1997-es kiadványban, de szócikküket nem az általuk kitöltött adatlap alapján szerkesztettük, kérjük, sürgősen jelentkezzenek, hogy adatlapot küldhessünk nekik.

Hogy a kiadvány eddigi hiányosságait pótolhassuk, jelentkezését várjuk azoknak is, akiknek a szócikke valamilyen okból eddig kimaradt.

Kérjük az erdélyi magyarság kulturális, társadalmi problémáival foglalkozó szervezetek, alapítványok, intézmények vezetőit, küldjenek bemutatkozó anyagot.

Akik megjelenése után, a kiadótól szeretnék megrendelni a könyvet, kérjük, töltsék ki az adatlapon lévő megrendelő szelvényt, és mi postázzuk a könyvet. Várjuk azoknak a vállalkozóknak a jelentkezését, akik hirdetni szeretnék a kiadványban vagy támogatni kívánják megjelenését.

Végül arra kérünk mindenkit, aki szívügyének tekint, hogy az erdélyi magyarságról minél pontosabb, minél teljesebb összegzés készülhessen az ezredfordulóra, jelezze észrevételeit, javaslatait, küldje el azoknak a személyiségeknek a nevét, címét, akiknek a szócikke hiányozna a kézikönyvből.

Kiadónk az alábbi módokon érhető el:

Levéiben: Editura Scripta, 3700 Oradea, Sof. p. 9., C.p. 49. Telefonon/faxon: 059/131-650

E-mailen: scripta@rsor.ro Tájékoztatónk, adatlapunk olvasható (másolható) az interneten a következő honlapokon: www.wunro.hu; www.htmh.hu.

Nem győzzük hangsúlyozni: KÖZÖSSÉGÜNK KÖNYVE, KÖZÖS ÖSSZEFOGÁSSAL KÉSZÜL! AZ ÖN EGYÜTTMŰKÖDÉSÉVEL DECEMBERBEN MEGJELNIK!

AZ ÖRMÉNY HOLOCAUST 85. ÉVFORDULÓJÁRA

FANCSALI G. JÁNOS

A halál hullámain

1910-ben Szalonikiben, az ifjú törökök kongresszusán, egyik ideológusuk, Nazim doktor megjegyzi: "Kétségtelen, hogy az örmények lemeszárítása után mindenütt felcsapnak majd a tiltakozás hullámai... Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ez átmeneti jelenség lesz, és hamarosan minden feledésbe merül..." Ezen nagyívű népiertási terv tehát öt évvel korábban elkészült és kiagyalói csak a megfelelő pillanatra vártak. A nemzeti kisebbségek likvidálását az arabokkal kezdték, majd az örmény, görög, zsidó következtek, végül a kurdokkal akarták lezárni. Utóbbiakat hosszú ideig eszközként használták, mint például az örmények ellen.

Még az első világháború kezdete előtt, 1913-ban az örmény tartományokba ifjú török kormányzókat és rendőrfőnököket helyeztek ki, és ők pontos utasításokat kaptak a népiertás előkészítésére. A másik elem, mely figyelemreméltó: Törökország még 1881-ben II. Abdul Hamid szultán idejében, német tiszteket hívott meg a hadsereg rendbehozatala céljából és valóban, az új hadi szervezet ott 1887-ben életbe lépett. Később, 1914. augusztus 2-án török-német titkos egyezményt írtak alá Törökország háborúval kapcsolatos magatartásáról és október 29-én a törökök háborúba léptek a központi hatalmak oldalán. Józan ésszel elképzelhetetlen, hogy a németek ne tudtak volna a "pántörök" álmokról és ezek beteljesítésének terveiről.

Örmény oldalon, az előbb említett pártok — Az Armenakan, a Hncsak és a Dashnak — próbáltak kényes egyensúlyban maradni, a valóság — a pogromok —, az érdekvépviselet, és a helyzet további romlását fékező álláspont között. A Dashnak még 1912–14-ben is anyagi segítséget nyújtott a török államnak a balkáni háborúban, miközben a Hncsak 1913-ban újra felhívással fordult Európához az örmény kérdésben. Válaszként 1914 júliusában Thalut elfogatta és hónapokon tartó kínzások után felakasztatta a Hncsak-párt vezetőit.

A világháború kezdetétől az örmény vezetők mégis lojalitásukról biztosították a török kormányt, de ekkor a gépezet még mozgásban volt. Hiába harcolt hősiessé 250.000 örmény férfi mint török katona a háború frontjain, ők rövidesen munkatáborokba kerültek, ahol rövid úton végeztek velük.

A népiertás tervét Thalut pasa vezetésével doglozták ki, még 1913-ban:

1. A társasági törvény 3. és 4. cikkelye alapján minden örmény társaságot megszüntetni, a tagokat letar-

tóztatni, a kormányellenes elemeket a bagdadi és moszuli vilajetbe irányítani, ott likvidálni.

2. Az örményektől be kell gyűjteni a fegyvereket.

3. Örményellenes hangulatot kell szítani a muzulmánok körében. Különösen Adanában, Erzerumban és Vánban — mindazonok a helyeken, ahol volt már meszárítás.

4. Az erzerumi, váni, bitliszi, mamuret-el-azizi kerületekben a dolgot a lakosság fogja végezni, a katonaságot csak azért rendeljük ki, hogy a rend látszatát fenntartsa.

5. Az ötvenévesnél fiatalabb férfiakat és a tanítókat agyonlőni, a leányokat és a gyermekeket áttéríteni az iszlámra.

6. Azon örményeknek családtagjait, akiknek sikerült elmenekülni, teljesen ki kell irtani, hogy a menekülteknek ne lehessen egykori hazájukkal semmilyen kapcsolata.

7. Az örményeket kémkedés vádjával el kell távolítani az állami szolgálatból.

8. A hadseregben szolgáló örményeket megfelelő katonai módszerekkel megsemmisíteni.

9. Az örménymészárítást mindegyik azonos időben kell végrehajtani, hogy az örményeknek ne maradjon idejük a védekezésre.

10. Jelen utasítást szigorúan titkosan kell kezelni, s mindent el kell követni, hogy csak néhány kiválasztott személy tudjon róla.

Enver pasa 1915. február 27-én megerősítette Thalut tervét: az örményeket el kell pusztítani korra és nemre való tekintet nélkül, még a csecsemőket is, a megsemmisítés módjaiban akár a legkegyetlenebb eszközöket is alkalmazva.

A genocídium elméleti szerzői és szervezői magas rangú hivatalnokok, a parlament és maga a kormány; a végrehajtók a katonaság, a csendőrség, a kurd csapatok, s nem utolsósorban az Ibrahim bej által szabadon bocsátott, speciálisan kiképzett börtöntöltelékek, rablógylók sok voltak.

Részletek az azonos című tanulmányból. (Magyarörmény Kulturális Lapok. I. évf. 1999.)

KÓDEX

A Koszovó kapcsán központi szereplő albánok az illírek ősei, akik Krisztus előtt kb. 1300 körül jelentek meg a térségben. A délszláv törzsek beköltözése a Balkánra a keletrómai birodalom belső háborúi és dunai határvédelmének összeomlása után (602) vált különösen nagymértékűvé. Megjelenésükkel az illír népesség a hegyek közé szorult vissza. A térséget kettévágó Drina folyó a kelet- és nyugatrómai birodalom határát is képezte, majd a terület a frank és bizánci érdekszféra vetélkedésének színterévé vált. A horvátoknak 870-ben fejedelemséget, 925-ben Tomislav idején királyságot hoztak létre. A macedóniai szlávoknak Szamuelló cár korában. 976–1014 között sikerült először Bizánctól függetlenedni, majd a szétagolt domborzatú környezetben élő és bizánci, magyar, bolgár és horvát szorításban élő szerbek egy része Crna Gora területén végül is 1077-től királyságot alakított. Ennek súlypontja S. Nemanja idején (1180–1196) áttolódott a mai Raska, Sandzsák és Kosovo környékére. Ezen időszakban vált függetlenné először Bosznia is, mely nemsokkal ezt megelőzően Bulgáriában létrejött, a hivatalos egyházat és tanításait tagadó népi szektának, a bogumiloknak a legfőbb támaszává vált. Létrejött a boszniai bogumil egyház, melyet a magyar királyok és a mindenkor kalocsai érsek erőszakos, pápai utasításra történő hittérítése következtében csak 1459-ben sikerült elnémítani. Így Bosznia népességének vallási háromosztatúsága nemcsak a török korig, hanem jóval korábbra nyúlik vissza. Horvátország 1102-től több mint 800 évre perszonálunióba lépett Magyarországgal. A dalmát tengerpart felett állandósult Bizánc, Magyarország és Velence versengése, míg az utóbbi 1432-től tartósan ráterítette a kezét a területre. A Dubrovnikai Köztársaság az 1806-os francia megszállásig megőrizte viszonylagos függetlenségét.

A szerb állam fénykorát a középkorban a legendás Dusan cár idején (1331–1355) élte, aki Anjou Károly és Nagy Lajos magyar királyok kortársa volt. Birodalma a Dunától Thessáliáig, az Adriától az Égei tengerig terjedt, és felvette a szerbek és görögök cája címet. Az állam politikai-kulturális központját a mai Kosovo képezte. Ebben az időszakban léptek az oszmán törökök Európa területére, és foglalták el Thrákiát és Macedóniát (1371). Később a rigómezei (Kosovo Polje-i) csatát követően Szerbia török vazallussá, 1459 után pedig több mint négy évszázadra török birtokká vált.

Ez időtájt a térség etnikumai viszonylag jól elkülönültek egymástól. Az ortodox vallású szerbek a Duna-Száva vonaltól délre, a Drinától keletre tömörültek. A horvátok településterülete a mai Horvátország mellett kiterjedt Bosznia-Hercegovina nagy részére azzal, hogy az adriai tengerpartot az olaszokkal lakták vegyesen. Ezt az elkülönülést borította fel a török hódítást megelőző hatalmas népmozgás, a lakosság tömeges menekülése. A török hódoltság alá került területeket a több százezer lakost érintő kényszmigráció határozta meg a jelenlegi etnikai-vallási térszerkezet alapvonásait. A horvát lakosság a nyugati perifériákra szorult, a magyarság északnak menekülve szinte teljesen kiszorult a volt Jugoszlávia területéről. Az elmenekült lakosság helyét többnyire pásztorok életmódú, a katonai szolgálatok miatt kiváltságos helyzetű ortodox szerbek foglalták el. Ugyanakkor a helyben maradt szláv és albán népesség, főképp a nemesség, egyre nagyobb számban tér át az iszlám vallásra, hogy vagyona és helyi hatalmát megtarthassa. Az iszlám térhódítása a későbbi Novi Pazar Szandzsákot is magába foglaló Boszniai vilajet területén volt a legjelentősebb, amely a Habsburg Birodalom és Velence elleni háborúk legfőbb támaszpontjává vált. Ugyancsak sikeres az iszlamizáció az albánok körében, akik egyre nagyobb számban költöznek, részben céltudatos török telepítés eredményeképpen Koszovóba és Nyugat-Macedóniába. A meghódított területekre nagy számba települnek be törökök, majd nyomukban cigányok és spanyol zsidók is.

A oszmán európai uralom hanyatlását az 1683–1699 közötti osztrák török háborúk jelentik. A magyarországi keresztény sikerek hatására megkezdődik a Boszniai katolikusok zaklatása, akik egy része északra, Szlavóniába, Baranyába és Bácskába települ le (bunyevácok), másik részük a velenceiek által fokozatosan felszabadított Dalmáciába. Ugyanakkor a visszavonuló csapatokkal kb. 130 000 muzulmán menekül át Magyarországról Boszniába, ahol ennek következtében átmenetileg abszolút többségbe kerülnek.

— INDEX

PARAMUZIKOLÓGIA 41.

És a ZENE testté lett...

A rálátás önmagunkra egyénileg változó; néha teljesen hiányozhatik, néha túlzottan is jelen lehet. A társadalom rálátása önmagára nagyon hasonló képet mutat. Rálátásunk a dolgokra szintén nagyon hullámzó minőséget, mennyiséget jelez. A zene látása, láttatása szintén nagyon esetleges ("esendő!"), koronként nagyon eltérő lehet. Összképünk alig van a ZENÉRŐL. Alig tudunk válaszolni arra a kérdésre, hogy minek is tekintjük a zenét, szerves vagy szervetlen anyagnak vagy élettelen tárgyak halmazának, netán élőlénynek, amelynek megvannak a maga sajátos fejlődési fokozatai, rendelkezései? Mindmennyi megválaszolatlan kérdés a HOGYAN LÁSSUK A ZENÉT nagy fejezetéből. A zenetudomány — dicséretére legyen mondva — próbálkozik a lehetséges értelmezésekkel, de épp tudományosságára való hivatkozással inkább adatgyűjtögető, feldolgozó státusát hangsúlyozza. A zene szellemtudományi régiói felé csak ritkán lendül ki. Különben is bizonytalan, ingoványos terület ez az utóbbi, igazán nincs miben ott megkapaszkodni, csak a fantázia, az emberi lélek sugaraival páztható be ez a távoli világ. Most mégis ezt kíséreljük meg néhány fantáziakép erejéig — elvégre paramuzikológiáról van szó!

Ami itt következik: MESE felnőtteknek, de a "ti vegyétek komolyan" gondolatával.

A ZENE ÉLŐLÉNY! A világ-szellem, az isteni princípium megtestesülése: INCARNATUS EST! Akárcsak az emberben megtestesülő szellemi lény, a zenében is hasonlóan válik "szilárd" anyaggá a szellem. Ez a megtestesülés csakis az ember közvetítésével jön, jöhet létre. Mint tudjuk, a szellem éppúgy jelen van az ú. n. holt anyagban, a kristályban, mint az élőlényekben: a növényekben, az állatokban, az emberben. Négy fokozatot különböztethetünk meg a zenében is: kristálylét — a zajok, zörejek, neszek birodalma, növényi lét — az álomtalan álmát alvó zenei hangok világa, állati lét — a dallammá még nem formálható mindenféle (köztük állati) hívójelek "tárháza", és végül az emberi lét zenei dimenziója — dallamok kimeríthetetlen hangzó galaxisa.

Nagyszerű az a mód, ahogyan a brutizmus felfigyelt századunk elején a zene kristálylétére és célul

tűzte ki a zajok meghódítását. Le-nyűgöző, ahogyan Messiaen a madárhang-hívójelek világát beleoltotta saját zenéjébe és a modern hangzásvilágba, vele született meg az OISEAUX-ZENÉK hosszú sora. Stockhausen a hangok spektrumának kiszélesítésével, elektronikus elemzésével a zene növényi álomtudatát kutatta. Xenakis e négy kategória mellé az ötödiket is bevezette: az energia-hullámrezgésben megtestesülő zene elektromágneses hullámlétét. Így már teljes a sor, az ötödik elem is a helyére került. A zene emberi létét hosszú évezredekig lassú, fokozatos fejlődés bontakoztatta ki. A kevés hangot tartalmazó monodákától a bonyolult dallamokig látványos fokozás során jutott el az emberiség a mai zenéhez. Ez a zene-ember típus azt az utat járja be, amit egy gyerek a csecsemőkortól hét éves koráig magába szív a világ energiájából és a földi környezet emberi világából (mint tudjuk, hét éves korig teljesen kialakul az étertest). A melódia mint zene-élőlény már teljesen rendelkezik az étertesttel. A "hasonlatban" azonban tovább kell merészkednünk: a bonyolult érzelmi töltésű dallamok már az emberi lény tizenéves koráig haladó fejlődését, az asztráltest kialakulását is bejárják. A "felnőtté" válás következő két szakasza: a mentál- és kauzálttest kialakulása a huszonegy, illetve huszonnyolc éves korig már újabb változást követel a dallamtól, ez csak a többszólamúság kialakításával érhető el. Az a szakasz, amely az elmúlt évezredben a zenét a mai formájába emelte, már a mentáltest kialakulását jelzi. A következő évezred a kauzálttest kialakulásának időszak lehet. Majd csak akkor válik, válhatik a zene felnőtt, harmincéves ifjú emberré, alkotó erejének teljében lévő emberi élőlényé. A dolgok komplexitását jelzi, hogy — a kínai dobozokhoz hasonlóan (minden dobozban van még egy kisebb!) — a zene egészét egybefogó szakaszos jellemzésünk egyes darabja (doboz!) szintén "kinyitható" apróbb egységekre. Ezekre szintén jellemző az emberi fejlődés szakassága azzal, ahogy ezek a kis részek végigjárják az élőlényutak egészét, a csecsemőkortól a késő öregkorig. Egy példa: Mozart alig jutott túl a harmincéves életkorán, amikor is már teljesen befejezett zenei életművet (élőlényt!) hagyott örökl az emberiségnek.

TERÉNYI EDE

Augusztusi évfordulók

- 1 — 410 éve született François de Boisrobert francia költő
- 180 éve született Herman Melville amerikai író
- 100 éve született Armand Salacrou francia író
- 2 — 110 éve halt meg Veronica Micle román költőnő
- 175 éve született Arisztotelisz Valaoritisz görög költő
- 3 — 75 éve halt meg Joseph Conrad angol író
- 50 éve halt meg Ignatius Hugó író
- 4 — 140 éve született Knut Hamsun norvég író
- 5 — 420 éve halt meg Stanislaw Hozjusz lengyel író
- 6 — 190 éve született Alfred Tennyson angol költő
- 7 — 190 éve született Ludovít Zello szlovén költő
- 8 — 25 éve halt meg Kate O'Brien ír költőnő
- 175 éve halt meg Friedrich August Wolf német filológus
- 9 — 30 éve halt meg Kodolányi János író
- 10 — 100 éve született Incze Sándor újságíró
- 12 — 75 éve halt meg Bródy Sándor író
- 225 éve született Robert Southey angol költő
- 175 éve született Nicuța Tănase román író
- 13 — 300 éve született John Dyer walesi költő
- 14 — 130 éve született N. Burlăneanu-Alin román költő
- 80 éve született Nagy Ilona erdélyi író
- 15 — 110 éve halt meg Ludwig Foglár osztrák író
- 200 éve halt meg Giuseppe Parini olasz költő
- 125 éve született Sepródi János tudós
- 16 — 50 éve halt meg Margaret Mitchell amerikai író
- 17 — 70 éve halt meg Benedek Elek író
- 360 éve halt meg Martin Opitz német író
- 25 éve halt meg Aldo Palazzeschi olasz író
- 18 — 70 éve született Anatolij Vasziljevics Kuznyecov orosz író
- 19 — 180 éve született Jules Barthélemy Saint-Hilaire francia filozófus
- 10 éve halt meg Képes Géza költő
- 20 éve halt meg Kovách Aladár németországi író
- 20 — 200 éve halt meg Eleonora de Fonseca Pimentel olasz író
- 21 — 25 éve halt meg Lakatos Demeter csángó népköltő
- 390 éve született Jean Rotrou francia drámaíró
- 250 éve született Edward Storm norvég költő
- 22 — 80 éve halt meg Samuel Bodicky szlovák író
- 23 — 130 éve született Edgar Lee Masters amerikai költő
- 190 éve született Juliusz Slowacki lengyel költő
- 24 — 75 éve született James Baldwin amerikai író
- 100 éve született Jorge Luis Borges argentin író
- 1920 éve halt meg C. Plinius Secundus római tudós
- 25 éve halt meg Várady Imre olaszországi filológus
- 25 — 150 éve született G. Dem. Teodorescu román folklorista
- 26 — 125 éve született Edmond Glesener belga író
- 27 — 150 éve született Manuel Acuna mexikói költő
- 125 éve született Császár Elemér irodalomtörténész
- 80 éve halt meg Dóczi Lajos író
- 30 éve halt meg Erika Mann német író
- 20 éve halt meg Mika Valtari finn író
- 28 — 250 éve született Johann Wolfgang Goethe német költő
- 80 éve született Mikó Ervin riporter
- 29 — 275 éve született Giovanni Battista Casti olasz költő
- 30 — 425 éve született Szenci Molnár Albert költő
- 31 — 90 éve született Fejtő Ferenc franciaországi magyar író
- 80 éve született Kós Károly néprajzkutató
- 80 éve született Végh György magyar költő

Vasárnap a Pó partján

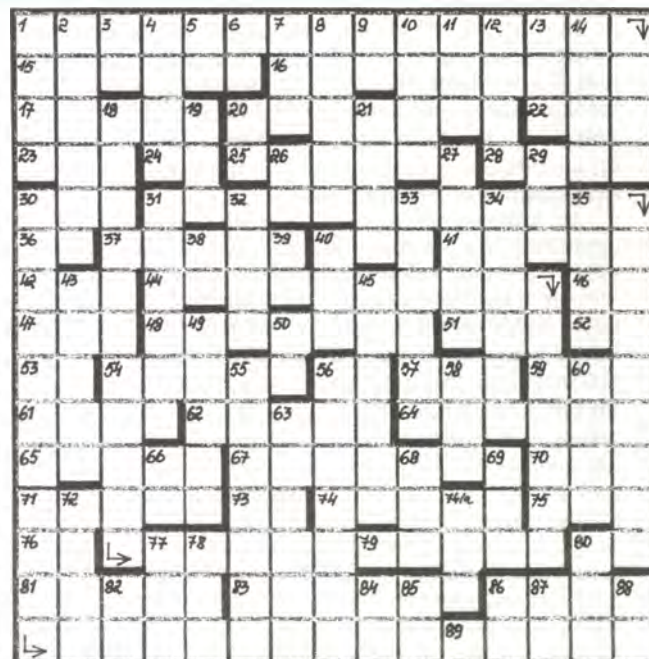
Rejtőnyünkben Roberto Roversi olasz költő versének öt sorát idézzük Fodor András fordításában.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora. 15. Lászlóffy ... Kossuth-díjas kolozsvári költő. 16. Vertikális. 17. Ápolásra szoruló. 20. Ifjúság — románul. 22. Főangyal. 23. Állóvíz, névelővel. 24. Kén és ittrium vegyjele. 25. Egyik olaszországi városból való. 28. Egyik Sófálva. 30. Levegő — románul. 31. Az idézet második sora. 36. Horváth Mária. 37. ... oldal, Karácsony Benő könyve. 40. Vas betűi. 41. Változik a hangja. 42. Bálványa Léda. 44. Az idézet negyedik sora. 46. Kassák Lajos lapja. 47. Titán és oxigén vegyjele. 48. Az ismeretlen szerző. 51. Női becenév. 52. András Ferenc. 53. A. N. 54. Kálium és gallium vegyjele. 55. Kötőszó. 56. Uruguayi és vatikáni kocsik nemzetközi betűjele. 57. Római pénznem. 59. Váznat készít. 61. Paripa név. 62. Kovásznai Szentgyörgy. 64. Szenderegysz. 65. Falovat kapott "ajándékba". 67. Határvonal. 70. Dicsér, hálálkodik. 71. Majla Sándor költő szerkeszti. 73. Francia kötőszó. 74. Törökországi város. 75. LIE. 76. Házállat. 80. Fordított személyes névmás. 81. Batányi János ismert verse. 83. Megszegi a titoktartási fogadalmát. 86. Híres ma-

rosvásárhelyi teleki-intézmény.

FÜGGŐLEGES: 1. Csecsemő. 2. ... Afrika, dr. Sáska László könyve. 3. Kicsinyítő képző. 4. ... Anna, Kosztolányi Dezső regénye. 5. Nagy Árpád. 6. Csík-szeredai kocsik betűjele. 7. Vonatkozó névmás. 8. Orosz bolsevik-vezér. 9. Lira egyenmű hangzó. 10. ... Gábor, Gárdonyi-szereplő. 11. Angol világos sör. 12. Becézett női név. 13. Egykori török főtiszt rang. 14. Költemény. 18. Az idézet záró sora. 19. Gyűjteni kezd. 20. Római személyes névmás. 21. Ragasztó-féleség. 26. D. T. 27. Végre-valahára. 29. Völgy — németül, fordítva. 30. Az idézet harmadik sora. 31. ... József hazai folklorista. 32. Ritka férfinév. 33. Egykori somogyi iskola. 34. Nyári hónap. 35. Szóbeszéd. 38. Páll Emese. 39. S. É. 40. Becézett szülő. 43. Jugoszláviai pénznem. 45. Magával cipel. 49. Zacsó. 50. Tiltószó. 55. Szent-..., Maros megyei falu. 56. Felbujtás, lázítás. 58. Kiejtett kétjegyű mássalhangzó. 60. Fiúnév. 63. Még egy Maros-megyei falu. 66. A Kései sirató költőjének névbetűi. 68. G. M. K. 69. Energia. 72. Hideg ital. 74/a. Részlet a hírlapból. 77. Táv betűi. 78. ... Trahanache, Caragiale — komédia szereplője. 79. A harmadik személy. 80. Földforgató. 82. Fahajtás. 84. Üres retek. 85. U. Ö. 86. Kiejtett betű. 87. Minimálbér. 88. Névelő. 89. Ötszáz római számmal.

K. KOVÁCS ANDRÁS

A HELIKON 13. számában közölt, Júliusi éj című rejtőnyünk megfejtése: *Mutasd meg, milyen vagy képmutató / Boldogság, Te, születte deszka.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288